

“Pensioenen? Maar daar weet ik niets van hoor!”

Een onderzoek naar de invloed van financiële geletterdheid bij het vinden en begrijpen van informatie in een startbrief

Isabelle van Gestel - 3867617
Communicatie- en Informatiewetenschappen
Universiteit Utrecht

Eindwerkstuk communicatiestudies
Begeleider: Louise Nell
27-6-2014

VERKLARING: INTELLECTUEEL EIGENDOM

De Universiteit Utrecht definieert het verschijnsel “plagiaat” als volgt:

Van plagiaat is sprake bij het in een scriptie of ander werkstuk gegevens of tekstgedeelten van anderen overnemen zonder bronvermelding. Onder plagiaat valt onder meer:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder verwijzing. Een parafraze mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

Ik heb de bovenstaande definitie van het verschijnsel “plagiaat” zorgvuldig gelezen, en verklaar hierbij dat ik mij in het aangehechte essay / werkstuk niet schuldig heb gemaakt aan

plagiaat.

Naam: Isabelle van Gestel

Studentnummer: 3867617

Plaats: Utrecht

Datum: 27 juni 2014

Handtekening:

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over de startbrief die werknemers krijgen als ze beginnen bij een nieuwe werkgever. Hierin staan de belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling. Wat er in de startbrief moet staan, is wettelijk voorgeschreven. Daarnaast is bij wet vastgelegd dat pensioeninformatie begrijpelijk moet zijn voor de deelnemers. Uit onderzoek blijkt echter dat veel startbrieven helemaal niet begrijpelijk en duidelijk zijn (AFM, 2010a). In dit onderzoek werd een startbrief getest op begrijpelijkheid en vindbaarheid. De centrale vraag was: *in hoeverre heeft financiële geletterdheid invloed op het vinden begrijpen en van pensioeninformatie bij verschillende structuren van de startbrief?* Honderd respondenten maakten eerst een meerkeuzetoets om hun financiële geletterdheid te kunnen bepalen. Vervolgens werd er een begripstest gedaan op de computer. De proefpersonen moesten antwoorden op twaalf vragen zien te vinden in de startbrief. Aan 52 mensen werd deze startbrief als een pdf-document aangeboden. De overige 48 deelnemers kregen de startbrief voor zich als een hypertext. Allereerst werd er gekeken of er demografische gegevens waren die invloed hadden op de prestatie op de financiële geletterdheidtest. Er bleek een significant effect van geslacht te zijn. Mannen scoorden significant hoger op financiële geletterdheid dan vrouwen. Daarnaast scoorden deelnemers uit de hoge inkomensgroep significant hoger op financiële geletterdheid dan de mensen uit de lage inkomensgroep. Qua opleiding bleek alleen het hebben van een lage opleiding een significant effect te hebben op prestatie op de financiële geletterdheidtest. Leeftijd bleek geen voorspeller voor prestatie op de financiële geletterdheidtest. Financiële geletterdheid had geen effect op het vinden en begrijpen van informatie in de startbrief. Ten slotte werden er geen significante verschillen gevonden tussen het pdf-model en het klikmodel. De hoofdvraag van het onderzoek werd dus negatief beantwoord.

Inhoud

VERKLARING: INTELLECTUEEL EIGENDOM	2
1. Theoretisch kader	7
1.1 Pensioeninformatie in Nederland	7
3. Methode	16
3.1 Participanten	16
3.2 Materiaal	17
3.2.1 Financiële geletterdheidtest.....	17
3.2.2 Begripstest.....	17
3.2.3 PDF en Klikmodel.....	18
3.3 Procedure	18
4. Resultaten.....	19
4.2 Financiële geletterdheid.....	20
4.2.1 Betrouwbaarheid.....	20
4.2.2 Absolute scores financiële geletterdheid.....	21
4.2.3 Invloed van demografische kenmerken op financiële geletterdheid	21
4.4 Verbanden financiële geletterdheid en begripstest.....	25
4.5.1 Vindscores	26
4.5.2 Juistscore	27
4.5.3 Successcore	27
5. Conclusie	28
7. Literatuur	33
8. Bijlagen	35
Bijlage 1– Pensioenbrief	35
Bijlage 2 – Demografische gegevens	46
Bijlage 3 – Financiële geletterdheidtest	48
Bijlage 4 – Woordenschatstest	52
Bijlage 5 – Pensioenkennistest	58
Bijlage 6 – Cloze-test Pensioen.....	63
Bijlage 7– Cloze-test Donor	65
Bijlage 8 – Vragen & antwoorden begripstest	67
Bijlage 9 – Observatieformulier begripstest.....	70

Inleiding

Bij het verzamelen van deelnemers voor dit onderzoek merkte ik dat mensen een bepaalde angst hadden om mee te doen. Zo waren er mensen die weigerden mee te doen, vanwege het onderwerp van het onderzoek: pensioenen. Daarnaast deden mensen zich van tevoren al in met de reactie: “Pensioenen? Maar daar weet ik niets van hoor!”. Pensioeninformatie bleek voor veel mensen geen leuk onderwerp te zijn, maar dit neemt niet weg dat het wel een heel belangrijk onderwerp is. Keuzes die hier omtrent worden gemaakt kunnen namelijk grote gevolgen hebben voor iemands financiële toekomst. Uit verschillende onderzoeken blijkt echter dat veel mensen pensioeninformatie niet begrijpen en moeilijk vinden (Autoriteit Financiële Markten, 2010a; Lentz & Pander Maat, 2013; TNS NIPO, 2012).

Informatie over financiële producten is complex door verschillende oorzaken. Zo zijn de producten zelf erg complex en het blijkt dat consumenten het vaak lastig vinden om verschillende alternatieven tegen elkaar af te wegen en informatie te combineren. Hierbij speelt de financiële geletterdheid van mensen een rol (Hoeken, Van Geest, Van der Goot, Hornikx, Jongenelen & Kruijkemeier, 2011). Daarnaast is de informatie over financiële producten ook complex, doordat het geregeld veel juridische termen en jargon bevat. Dit vormt voor mensen vaak een extra barrière om de informatie te bestuderen. Ten slotte zorgt de communicatiestrategie van sommige aanbieders voor onevenwichtige informatie. Zo werd in het verleden informatie over de negatieve kanten van bijvoorbeeld een hypotheek wel eens achterwege gelaten, terwijl positieve informatie over de hoge rendementen en lage maandlasten werd benadrukt. Dit zorgde voor nogal wat publiciteit en leidde tot een belangrijkere rol voor de toezichthouders (Hoeken et al., 2011).

Sinds de op 1 januari 2007 in werking getreden Pensioenwet hebben pensioenuitvoerders daarom te maken gekregen met een strengere informatieplicht. Pensioenuitvoerders zijn verplicht om over pensioen te communiceren en moeten hun deelnemers minstens eenmaal per jaar informeren over hun opgebouwde pensioen. Deelnemers ontvangen daarom ieder jaar het Uniform Pensioenoverzicht (UPO), wat een standaardopzet is voor het pensioenoverzicht. Dit pensioenoverzicht moet begrijpelijk zijn en het voor de deelnemer gemakkelijker maken om de pensioenregelingen met elkaar te vergelijken. Daarnaast krijgen werknemers als ze beginnen bij een nieuwe werkgever binnen drie maanden een startbrief, waarin de belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling staan. Wat er in de startbrief moet staan is wettelijk voorgeschreven. Ook is bij wet vastgelegd dat pensioeninformatie begrijpelijk moet zijn voor de deelnemers, maar pensioenuitvoerders dienen zelf te bepalen wat dit inhoudt. Er is echter wel een toezichthouder, de Autoriteit Financiële Markten (AFM), die een oordeel kan geven over de wijze van de invulling door pensioenuitvoerders (Pensioengids, 2013). De AFM controleert de communicatie op volledigheid,

juistheid, tijdigheid en toegankelijkheid.

Aan de hand van experimenteel onderzoek zal er in dit project worden onderzocht of de informatie in de startbrief vindbaar en begrijpelijk is. Het onderzoek maakt onderdeel uit van een langer lopend project naar financiële communicatie in het pensioen- en hypotheekdomein. In het onderzoek dat hier besproken wordt, staat financiële geletterdheid centraal. Er zal worden gekeken of er een relatie is tussen de financiële geletterdheid van mensen en het kunnen vinden en begrijpen van informatie uit de startbrief. Dit zal worden onderzocht met een startbrief in een pdf-bestand en een doorklikmodel. Beide brieven worden online aan de proefpersonen gepresenteerd.

In het eerste hoofdstuk zal het theoretisch kader worden besproken. Er zal hier worden ingegaan op pensioenbewustzijn, financiële geletterdheid, begrijpelijkheid en de verschillende testvormen. In het tweede hoofdstuk zullen de vraagstelling en de hypothesen worden besproken. Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de methode behandeld. Er zal worden verteld over de participanten, het materiaal en de procedure van het onderzoek. Daarna zal in hoofdstuk vier de analyse van data en de resultaten worden besproken. In hoofdstuk vijf wordt er in de conclusie een antwoord gegeven op de hoofdvraag en hypothesen. De discussie is het laatste hoofdstuk er hierin zal een kritische reflectie op het onderzoek worden gegeven en zullen er suggesties worden gedaan voor volgend onderzoek.

1. Theoretisch kader

1.1 Pensioeninformatie in Nederland

Het is erg belangrijk dat een deelnemer pensioeninformatie begrijpt en weet op welk pensioen hij bij benadering kan rekenen. Dit verwachte inkomen kan namelijk van grote invloed kan zijn op andere financiële beslissingen die een deelnemer gaat maken (AFM, 2010a). In tegenstelling tot het UPO staat de invulling van de startbrief niet vast. De startbrief is het enige wettelijke verplichte document dat op een begrijpelijke manier weergeeft hoe de pensioenregeling er uit gaat zien. Het is daarom erg belangrijk dat deze startbrief begrijpelijk is voor de lezer. De AFM heeft onderzoek gedaan naar startbrieven van verschillende pensioenuitvoerders en onderzocht in hoeverre de startbrieven die pensioenuitvoerders verstrekken aan de nieuwe deelnemers volledig en begrijpelijk zijn. Daarnaast wilde de AFM ook inzicht krijgen in de kenmerken die bijdragen aan de begrijpelijkheid van de startbrief. Uit het onderzoek bleek dat niet één van de 55 onderzochte startbrieven alle verplichte informatieonderdelen bevatte. Ook bleken veel van de onderzochte startbrieven niet begrijpelijk en duidelijk. Zo hadden de brieven vaak geen goede indeling, was het taalgebruik onduidelijk, werd er veel vakjargon gebruikt en was de tekst vaak niet na één keer lezen te begrijpen (AFM, 2010a). De resultaten van dit onderzoek laten zien dat de startbrief die deelnemers ontvangen vaak niet volledig en begrijpelijk is. Dit is een slechte zaak, aangezien onbegrip bij de deelnemer kan leiden tot een verkeerde financiële- of pensioenbeslissing.

Ook uit onderzoek van Lentz en Pander Maat (2013) bleek dat veel mensen moeite hebben met het interpreteren van pensioeninformatie. Zij gingen na hoe succesvol het jaarlijks Uniform Pensioenoverzicht (UPO) gebruikt kan worden en welke lezerskenmerken het succes van het UPO mede bepalen. Volledig pensioenbewustzijn houdt volgens de auteurs in dat iemand op de hoogte is van het pensioeninkomen, weet of dat genoeg is en wat de mogelijkheden zijn om meer pensioen op te bouwen. Als de lezer de informatie in de tekst makkelijk kan vinden en begrijpen, dan zal deze informatie correct worden geïnterpreteerd (Lentz & Pander Maat, 2013). Uit het onderzoek bleek dat maar een kleine meerderheid van 51% de informatie in het UPO succesvol kon vinden en begrijpen. Het UPO bleek een lastig document en het was moeilijker voor minder geletterde lezers en lager opgeleide lezers. Dit is niet goed, aangezien de informatie van het UPO voor iedereen begrijpelijk moet zijn, ongeacht opleiding en geletterdheid (Lentz & Pander Maat, 2013).

Behalve dat men informatie over hun pensioen vaak niet begrijpen, hebben velen ook geen inzicht in het pensioen. De AFM (2010b) onderzocht of het verbeteren van de verplichte informatieverstrekking ook leidde tot meer inzicht in pensioen en betere financiële beslissingen. Het bleek dat veel pensioendeelnemers te hoge verwachtingen hebben van het pensioen. Daarnaast

hebben mensen eigenlijk geen idee wat het totale pensioen is dat bij verschillende pensioenuitvoerders is opgebouwd (AFM, 2010b). Hierdoor kunnen zij geen weloverwogen financiële beslissingen nemen en hebben zij geen inzicht in welke beslissingen invloed hebben op hun pensioen. Als hier niets aan gedaan wordt zal de teleurstelling onder mensen groeien en het vertrouwen in het pensioenstelsel en de financiële dienstverlening wellicht afnemen. Het is daarom belangrijk dat pensioeninformatie op een duidelijke en begrijpelijke manier wordt gepresenteerd, zodat men weet op welk moment er wat moet gebeuren. Het is de verantwoordelijkheid van de consument om inzicht te krijgen in de financiële toekomst, maar deze zullen hier wel hulp bij moeten krijgen (AFM, 2010b).

Het blijkt echter dat veel mensen niet open staan voor pensioencommunicatie. Dit is zorgwekkend, aangezien de mate waarin een deelnemer open staat voor communicatie bepaalt hoe effectief de communicatie is (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2012). Als deelnemers niet open staan voor informatie, dan zullen pensioenuitvoerders deze deelnemers niet kunnen bereiken en hen dus ook niet kunnen informeren. Het TNS NIPO (Visser, Kloosterveld & Oosterboer, 2012) deed in opdracht van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) onderzoek naar de behoeften en barrières van deelnemers en pensioengerechtigden met betrekking tot pensioeninformatie. Hieruit kwam naar voren dat maar 29% van de actieve deelnemers open staat voor pensioencommunicatie. De betrokkenheid ten aanzien van pensioenen zal moeten worden verhoogd om mensen te stimuleren zich meer open te stellen voor pensioeninformatie. Het ministerie wil dat deelnemers inzicht krijgen in de hoogte van het pensioen en de risico's die daaraan zijn verbonden. Uit het onderzoek bleek dat 43% van de mensen moeite had om pensioeninformatie te begrijpen. Volgens het TNS NIPO (Visser et al., 2012) zal de informatie begrijpelijker worden als deze aantrekkelijker, overzichtelijk en duidelijker wordt gemaakt. Om pensioeninformatie beter te laten begrijpen, is het ook belangrijk dat communicatie aansluit bij de informatiebehoeften en kenmerken van de deelnemer (SZW, 2012). Daarnaast heeft de maatschappelijke context invloed op het vertrouwen en het pensioenbewustzijn. Om de betrokkenheid en urgentie te beïnvloeden, is het dus ook zaak het maatschappelijk humeur te beïnvloeden (Visser et al., 2012).

1.2 Financiële geletterdheid

Uit onderzoek blijkt dat de meeste mensen weinig financiële kennis hebben. Mensen zijn niet in staat simpele economische berekeningen te maken, hebben bijna geen financiële basiskennis en weten vrijwel niets over complexe financiële concepten. De financiële geletterdheid is erg laag, terwijl dit van grote invloed is op het maken van financiële beslissingen (Lusardi & van Rooij, 2012).

Er zijn veel verschillende definities van financiële geletterdheid. Lusardi en Mitchell (2013) beschrijven het als iemands vaardigheid om economische informatie te verwerken en onderlegde

beslissingen te maken over financiële planning, vermogensopbouw, pensioenen en schulden. Hutson (2010) deed onderzoek naar de verschillende definities die in omloop zijn en evalueerde 71 studies. Zij vond uiteindelijk acht verschillende definities en komt met een definitie die niet in tegenspraak is met de literatuur en overeenkomt met andere standaard concepten uit de literatuur. Financiële geletterdheid is volgens haar de mate waarin een individu persoonlijke financieel gerelateerde informatie kan begrijpen en gebruiken (Hutson, 2010). Ook Remund (2011) inventariseerde alle verschillende definities van financiële geletterdheid. Hij beschrijft het als een maatstaf voor de mate waarin iemand belangrijke financiële concepten begrijpt en het vermogen en vertrouwen bezit om persoonlijke weloverwogen beslissingen te maken over hun huidige en toekomstige financiële situatie. Financieel geletterde mensen zijn hier beter toe in staat dan mensen die een lage financiële geletterdheid hebben (Remund, 2011). Het lijkt dan ook aannemelijk dat financiële geletterdheid een voorspeller is voor de mate waarin deelnemers de informatie in de startbrief zullen vinden en begrijpen. Financieel geletterde mensen begrijpen financiële concepten namelijk beter dan minder financieel geletterde mensen en zullen dus waarschijnlijk minder moeite hebben met het begrijpen van de startbrief.

Er is veel onderzoek gedaan naar de financiële geletterdheid van mensen. Zo heeft het onderzoeksbureau CentiQ in 2007 aan 4280 Nederlandse consumenten gevraagd een vragenlijst in te invullen over hun financieel gedrag, kennis, vaardigheden en motivaties. Dit om zo het financieel inzicht van Nederlanders in kaart te brengen (Antonides, de Groot & van Raaij, 2008). Financieel inzicht gaat volgens dit instituut vooral over iemands kennis over algemene financiële zaken als sparen en het pensioen. Iemand met financieel inzicht zal handelen op basis van kennis en ervaring en weet wat de risico's zijn van bepaalde beslissingen. Uit het onderzoek kwam naar voren dat meer dan de helft van de deelnemers onvoldoende financiële kennis had om bepaalde financiële beslissingen te kunnen nemen. Dit resultaat is volgens CentiQ te wijten aan een te lage financiële geletterdheid onder de Nederlanders (Antonides et al., 2008).

Alessi, van Rooij en Lusardi (2011) deden onderzoek naar niveaus van financiële geletterdheid en de pensioenvoorbereiding en of dit was veranderd tussen 2005 en 2010. Zo kon er onder andere worden gekeken of de situatie was veranderd door de financiële crisis. Het bleek dat de financiële geletterdheid niet was gestegen, maar dat mensen wel meer voorbereid waren op hun pensioen. Er was een positief effect van financiële geletterdheid op pensioenplanning. Financieel geletterde mensen weten vaak beter wat ze kunnen verwachten van hun pensioen en zijn ook beter op de hoogte van de onzekerheden die met het pensioen gepaard gaan. Mensen met een lage financiële geletterdheid hebben regelmatig verkeerde verwachtingen over de hoogte van hun toekomstige pensioen. Ook hebben ze vaak geen goed beeld van de risico's en de onzekerheden over het pensioen en plannen ze het pensioen minder snel. Daarnaast waren vrouwen minder financieel

geletterd dan mannen en scoorden hoogopgeleiden beter dan laagopgeleiden. Ondanks de financiële crisis en verschillende initiatieven is de financiële geletterdheid in 2010 dus niet verbeterd ten opzichte van 2005. Mensen weten nog steeds niet wat hun daadwerkelijke pensioen zal zijn (Alessi et al., 2011).

Lusardi (2008) deed al eerder onderzoek naar financiële geletterdheid van mensen en keek toen naar verschillende demografische groepen. Ook hier bleek dat vooral laagopgeleide vrouwen slecht scoorden op financiële geletterdheid. Daarnaast kwam uit dit onderzoek dat leeftijd een significant effect had op financiële geletterdheid. Oudere mensen scoorden hoger dan jongere mensen en financiële geletterdheid nam dus toe met de leeftijd. Dit komt waarschijnlijk doordat jonge mensen minder financiële beslissingen hebben genomen dan oudere mensen (Lusardi, 2008).

Ook blijkt er een sterk verband te zijn tussen iemands vermogen en diens financiële geletterdheid (Alessi, van Rooij & Lusardi, 2012). Zo kan iemands financiële geletterdheid het opbouwen van vermogen vergemakkelijken. Iemand met financiële kennis zal namelijk eerder investeren in de aandelenmarkt dan iemand die dit niet heeft. Daarnaast denken financieel geletterde mensen meer na over het pensioen en plannen dit ook beter. Financiële geletterdheid zorgt ervoor dat mensen minder lang doen over het verzamelen en verwerken van informatie en hierdoor wordt het maken van financiële beslissingen makkelijker en effectiever (Alessi, van Rooij en Lusardi, 2012). Aan de proefpersonen zal naar hun inkomen worden gevraagd, zodat er kan worden getest of er een verband is tussen de hoogte van het inkomen en iemands financiële geletterdheid.

1.3 Het vinden van informatie

Het is belangrijk dat mensen de informatie in de startbrief kunnen vinden en begrijpen. Uit onderzoek van Lentz en Pander Maat (2011) naar medische bijsluiters bleek dat vooral het vinden van informatie problemen oplevert. Dit is een ernstige belemmering voor de gebruiksvriendelijkheid van een document, aangezien informatie eerst gevonden moet worden, voordat het geïnterpreteerd en begrepen kan worden (Lentz & Pander Maat, 2013).

Ook Rouet en Coutelet (2008) benadrukken het belang van de vindbaarheid van informatie. Mensen hebben vaak te maken met complexe documenten en het is noodzakelijk dat zij hier de benodigde informatie in kunnen vinden. Als de informatie immers niet gevonden kan worden, zal men deze ook niet kunnen lezen, begrijpen en gebruiken. Soms zijn begrijpen en zoeken ook met elkaar verweven, bijvoorbeeld als er verschillende informatie uit de tekst met elkaar moet worden vergeleken (Rouet & Coutelet, 2008). Rouet en Coutelet (2008) deden onderzoek naar de verwerving van zoekstrategieën bij kinderen van negen tot dertien. Er werd in twee experimenten gekeken of de verwerving van effectieve zoekstrategieën verbonden kan worden aan het bewustzijn van de leerlingen en het gebruik van *tekst organizers*, zoals tabellen en kopjes. Het bleek dat kinderen die

ouder waren sneller en efficiënter konden zoeken. Zo maakten ze meer gebruik van *structural organizers*, zoals tussenkopjes en de inhoudsopgave (Rouet & Coutelet, 2008).

Cole, Gwizdka, Liu, Bierig, Belkin en Zhang (2011) onderzochten met behulp van *eye-tracking* het gedrag van mensen bij het zoeken naar informatie. Er werd vooral gekeken naar de relatie tussen het patroon van de oogbewegingen en kenmerken van de taak. Voorbeelden van factoren die iemands zoekgedrag beïnvloeden zijn het soort taak, de mate van taakkennis van de gebruiker en individuele cognitieve vaardigheden. Er werd onder andere gekeken naar de verschillen tussen het lezen en scannen van een tekst. De keuze van de lezer om de tekst te gaan scannen of lezen, hangt af van de taak die er moet worden uitgevoerd. Lezen is intensief en er wordt hierbij dan ook meer cognitieve energie gebruikt dan bij scannen. Bij een complexe taak zal men veel cognitieve energie gebruiken. Een lezer zal dan kiezen om de tekst te lezen in plaats van te scannen. Daarnaast bleek dat lezers die meer over een onderwerp wisten, beter zochten in de tekst (Cole et al., 2011).

1.4 Het begrijpen van informatie

Als de informatie eenmaal is gevonden, moet deze vervolgens worden begrepen. Volgens Zwaan en Rapp (2006) heeft tekstbegrip betrekking op het construeren van een geïntegreerde mentale representatie door de lezer. De lezer moet deze de mentale representatie ook kunnen toepassen. Voor begrip is het vereist dat er verbanden kunnen worden gelegd tussen de gebeurtenissen en bestaande representaties in het geheugen. Zwaan en Rapp (2006) maken onderscheid tussen drie soorten informatie die tekstbegrip kunnen bevorderen of verhinderen, namelijk: linguïstische aanwijzingen, achtergrondkennis en de verwachtingen die een lezer heeft ten aanzien van een tekstgenre. De interactie tussen deze drie componenten zorgt voor het ontstaan van een mentale representatie van de tekst. Mensen gebruiken hun discours begripsvaardigheden voor verschillende doelen en het lijkt daarom waarschijnlijk dat men tijdens het proces een verscheidenheid aan soorten mentale representaties kan maken (Zwaan & Rapp, 2006).

Er wordt vanuit gegaan dat tekstbegrip ten minste drie niveaus van mentale representatie bevat (Schmalhofer & Glavanov, 1986; van Dijk & Kintsch, 1983, zoals geciteerd in Zwaan & Rapp, 2006). Het meest basale niveau is de oppervlaktestructuur, wat een mentale representatie is van datgene wat precies in de tekst gelezen kan worden. Het gaat hier dus om de woorden en zinnen en er wordt nog geen betekenis waargenomen. Oppervlakterepresentaties blijven niet lang aanwezig in het geheugen. Het tweede niveau is het tekstbetekenisniveau en bevat ideeën die expliciet in de tekst staan. De lezer maakt gevolgtrekkingen met behulp van de tekst en geeft betekenis aan de zinnen. Het hoogste representatieniveau is het situatiemodel. De lezer maakt hier niet alleen gebruik van de gelezen tekst, maar activeert ook kennis die verder gaat dan wat er expliciet gezegd wordt. Zo wordt er door lezers vaak gebruik gemaakt van voorkennis om gaten in de tekst op te vullen en

mentale simulaties te maken van de informatie. De drie niveaus volgen elkaar op en pas als het situatiemodel is bereikt kan men spreken van tekstbegrip (Zwaan & Rapp, 2006).

Ozuru, Dempsey en McNamara (2009) onderzochten hoe tekstkenmerken en individuele verschillen bijdragen aan tekstbegrip. Het specifieke tekstkenmerk waar naar werd gekeken is cohesie, wat gaat over de mate waarop ideeën die in de tekst worden overgebracht, expliciet worden gemaakt. Studenten met een hoog en laag kennisniveau van biologie kregen twee biologie teksten te lezen, waarvan één een hoge cohesie en één een lage had. De twee groepen hadden een gelijke leesvaardigheid. Tekstbegrip werd gemeten met begripsvragen met een open einde, die de verschillende niveaus van begrip bepalen. Uit de resultaten bleek dat het lezen van een tekst met een hoge cohesie het op tekst gebaseerde begrip verhoogde. Daarnaast was het gehele begrip positief gecorreleerd met voorkennis. Voorkennis kon hier bestaan uit ervaring, maar ook uit taalkennis. Ook hing de mate waarin deelnemers voordeel haalden uit het lezen van de tekst met hoge cohesie in grote mate af van de leesvaardigheid. Vaardige deelnemers bereikten dus meer door teksten met een hoge cohesie (Ozuru et al., 2009).

1.5 Tekststructuur

Door de opkomst van het internet wordt er steeds meer informatie gedigitaliseerd. Dit heeft grote gevolgen voor de manier waarop informatie wordt aangeboden en gepresenteerd (Hoeken et al., 2011). Hoeken et.a. (2011) deden onderzoek naar deze ontwikkelingen door interviews te houden met informanten uit vier verschillende domeinen. Voor het onderzoek naar het financiële domein werden dertien mensen van acht verschillende organisaties geïnterviewd. De informanten vertelden dat veel informatie tegenwoordig via internet wordt aangeboden, maar dat diezelfde informatie ook nog via traditionele kanalen als brochures en persoonlijke gesprekken aangeboden wordt. Dit wordt gedaan om de klant zoveel mogelijk tegemoet te komen in de behoeften. Volgens de geïnterviewden hebben consumenten hoge verwachtingen wat betreft het gebruiksgemak en de aantrekkelijkheid van de informatie die online wordt aangeboden. Dit heeft gevolgen voor de wijze waarop de informatie wordt aangeboden door bijvoorbeeld pensioenfondsen en banken. Zo worden lange teksten, waarbij de consument veel moet klikken en scrollen vaak geprobeerd te vermijden (Hoeken et al., 2011).

Uit het rapport *Pensioen in duidelijke taal* (2012) van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) blijkt dat 47% van de deelnemers pensioeninformatie het liefst digitaal krijgt. Een van de voordelen hiervan is dat de informatie makkelijker op een meer gelaagde manier kan worden overgebracht. Een van de adviezen van het SZW om pensioeninformatie toegankelijker en duidelijker te maken, is dan ook om meer gelaagdheid in de informatie te brengen. De eerste laag bevat alleen essentiële informatie, terwijl de diepere lagen meer uitgebreide informatie bevatten.

Door deze gelaagdheid kan de informatie beter worden gedoceerd (SZW, 2012). Deze digitalisering vraagt volgens het SZW (2012) wel om een andere werkwijze van pensioenuitvoerders, zo zal de communicatievorm en –soort moeten worden veranderd.

Een hypertextstructuur is een manier om een gelaagdheid in een tekst aan te brengen. Bij een hypertext kan de lezer naar verschillende delen van de tekst gaan, door op hyperlinks te klikken. De tekst hoeft niet volledig lineair te zijn, maar kan uit verschillende pagina's bestaan. Rouet en Tricot (zoals geciteerd in Rouet, 2003) ontwikkelden een algemeen framework voor de omschrijving van zoektaken bij een hypertext. Zoekactiviteit bevat hierbij drie fases die cyclisch verlopen en deels interactie met elkaar hebben. In de evaluatiefase bouwt de lezer een representatie van het zoekobject. Ook wordt er op basis van de zoektaak en situatie kenmerken als zoektijd en de beschikbare informatie een zoekstrategie bepaald. In de selectiefase selecteert de zoeker informatie gebaseerd op de inhoud van de beschrijving. Voorbeelden hiervan zijn hyperlinks en het beginmenu. In de verwerkingsfase haalt de zoeker informatie uit de geselecteerde tekstpassage en integreert dit met de doelrepresentatie onder constructie. Zoeken wordt bestuurd door de doelenrepresentatie van een subject en de mogelijkheid van het subject om te bepalen of de huidige staat van kennis past bij de behoeften van de doelrepresentatie. Belangrijk hierbij is dat iemand kan inschatten hoe relevant de informatie is en in gedachten houdt waarnaar gezocht wordt (Rouet & Tricot, zoals geciteerd in Rouet, 2003).

Naumann, Richter, Flender, Christmann, & Groeben (2007) deden onderzoek naar de relatie tussen tekststructuur en leesvaardigheid. Mensen met een lage leesvaardigheid zouden profijt hebben van een hypertextstructuur en meer moeite hebben met een lineaire tekst. De deelnemers moesten een tekst lezen en vervolgens een essay schrijven. Dit essay werd beoordeeld op kenmerken, zoals mate van kennis en in hoeverre belangrijke punten terugkwamen in het essay. Het bleek dat de hypertextstructuur een positief effect had op tekstbegrip bij deelnemers met een lage leesvaardigheid. De signaleringen, zoals de tussenkopjes, zorgden er bij lezers met een lage leesvaardigheid voor dat er een leesstrategie werd ontwikkeld. Deze lezers konden op een efficiëntere manier informatie vinden, dan bij een lineaire tekst. De tekststructuur had geen invloed bij mensen met een hoge leesvaardigheid (Nauman et al., 2007).

Rouet (2003) deed onderzoek naar de invloed van taakspecificiteit en voorkennis op zoekstrategieën en het incidenteel leren van een hypertextstructuur. Volgens Rouet (2003) wordt door de digitalisering aan consumenten steeds vaker gevraagd om in elektronische documenten informatie op te zoeken. De complexiteit hiervan hangt van een aantal zaken af, zoals voorkennis, bekendheid met het domein en het type zoektaak en zoekvraag. Daarnaast zijn ook de grootte en de structuur van een tekst van groot belang. Een lange tekst met weinig structuur is moeilijker te doorzoeken dan een korte tekst met weinig structuur. In het experiment kregen studenten de

opdracht om antwoorden op vragen te vinden in een hiërarchische hypertext. Het bleek dat studenten meer moeite hadden met het vinden van antwoorden op algemene vragen dan specifieke vragen. De antwoorden op de specifieke vragen werden sneller gevonden en er werd bij deze vragen minder teruggekeken. Daarnaast werden hoofdkopjes in beide teksten beter onthouden dan subkopjes. Het onderzoek heeft laten zien dat de strategie van studenten afhangt van zoekkenmerken en in mindere mate van hun voorkennis. De deelnemers hadden een beter incidenteel geheugen voor de structuur van het document met informatie over hun kennisgebied (Rouet, 2003). Voor het onderzoek dat hier centraal staat, zullen de proefpersonen kennis moeten hebben over financiële zaken en pensioenen, aangezien dit de relevante kennisgebieden zijn.

2. Onderzoeksvraag en hypothesen

In dit onderzoek wordt gekeken of er een verband is tussen financiële geletterdheid en tekstbegrip. Ook wordt onderzocht of de vorm waarin de startbrief wordt aangeboden (pdf- of klikmodel) van invloed is tekstbegrip van de startbrief. De vraag die centraal staat is:

In hoeverre heeft financiële geletterdheid invloed op het vinden begrijpen en van pensioeninformatie bij verschillende structuren van de startbrief?

Op basis van de literatuur die is besproken in het theoretisch kader, kunnen er een aantal hypothesen worden opgesteld. Allereerst kunnen er een aantal variabelen worden vastgesteld die mogelijk van invloed zijn op financiële geletterdheid. Zo bleek uit het onderzoek van Alessi et al. (2011) en Lusardi (2008) dat vrouwen minder financieel geletterd waren dan mannen. Ook kwam naar voren dat leeftijd een voorspeller is voor financiële geletterdheid, dit nam namelijk toe met de leeftijd (Lusardi, 2008). Daarnaast werd in het theoretisch kader opleiding genoemd als een voorspeller voor financiële geletterdheid (Alessi et al., 2011). Hieruit volgen de volgende drie hypothesen:

Hypothese 1a: mannen zullen beter scoren op de financiële geletterdheidtest dan vrouwen.

Hypothese 1b: leeftijd zal een voorspeller zijn voor prestatie op de financiële geletterdheidtest. Oudere mensen zullen beter scoren dan jonge mensen.

Hypothese 1c: Opleidingsniveau zal een voorspeller zijn voor prestatie op de financiële geletterdheidtest. Hoogopgeleiden zullen beter scoren op de financiële geletterdheidtest dan laagopgeleiden.

En werd er ook werd er een sterk verband gevonden tussen iemands vermogen en diens financiële geletterdheid (Alessi, van Rooij & Lusardi, 2012). Als er wordt aangenomen dat mensen met een hoger inkomen ook meer vermogen hebben, volgt hieruit hypothese vier:

Hypothese 1d: inkomen zal een positief effect hebben op prestatie op de financiële geletterdheidtest. Mensen met een hoger inkomen zullen dus beter scoren op financiële geletterdheid, dan mensen met een lager inkomen.

Tevens wordt verwacht dat financieel geletterde mensen vaker in aanmerking zijn gekomen met een pensioenbrief, aangezien uit onderzoek blijkt dat zij vaak eerder hun pensioen plannen. Financieel geletterde mensen zullen daarom al bekend zijn met de vorm en structuur en daarom de informatie in de startbrief beter kunnen vinden. Hieruit volgt de zesde hypothese:

Hypothese 2a: financiële geletterdheid zal een positief effect hebben op de vindprestaties van de deelnemers.

Daarnaast wordt verwacht dat er een positieve relatie zal zijn tussen mensen hun financiële geletterdheid en prestaties op de begripstest. Uit onderzoek van Alessi et al. (2011) blijkt dat financiële geletterde mensen vaak beter wisten wat ze konden verwachten van hun pensioen en hun pensioen eerder planden dan financieel ongeletterde mensen. Financieel ongeletterde mensen hadden vaak verkeerde verwachtingen en geen goed beeld van de risico's die met het pensioen gepaard gaan. Hutson (2013) omschreef financiële geletterdheid als de mate waarin een individu persoonlijke financieel gerelateerde informatie kan begrijpen en gebruiken. Hieruit volgt de volgende hypothese:

Hypothese 2b: financiële geletterdheid zal een positief effect hebben op de begripsprestaties van de deelnemers.

In dit onderzoek worden twee verschillende vormen van de startbrief gebruikt. Het klikmodel is gelaagd en bevat daardoor meer structuur dan de pdf-versie van de startbrief. Door deze gelaagdheid kan de informatie beter worden gedoceerd en zal de informatie voor mensen duidelijker en toegankelijker worden (SZW, 2012). Als dit zo is dan zal de hypertext voor mensen duidelijker en toegankelijker zijn dan de pdf versie van de startbrief. Mensen zullen de structuur van het klikmodel eerder doorhebben. Zij zullen dan eerder de relevante informatie kunnen vinden. Hieruit volgt de laatste hypothese:

Hypothese 3: De hypertextstructuur van de het klikmodel zal een positief effect hebben op het vinden van informatie in de startbrief.

3. Methode

Dit onderzoek is uitgevoerd door vijf bachelorstudenten van de Universiteit Utrecht. Iedere student nam het onderzoek af bij twintig proefpersonen. De in totaal honderd participanten moesten vijf schriftelijke vragenlijsten invullen en één mondelinge test op de computer doen.

3.1 Participanten

De in totaal 100 participanten werden benaderd via het netwerk van de proefleiders. De proefpersonen werden geselecteerd op opleidingsniveau, leeftijd en geslacht. In totaal deden er 46 mannen en 54 vrouwen mee. De leeftijden van de proefpersonen varieerden tussen de 21 en 67 jaar. De proefpersonen mochten niet meer studeren en moesten ouder zijn dan 21, omdat men dan ongeveer begint met werken en het opbouwen van pensioen. De proefpersonen mochten niet ouder dan 67 zijn, omdat dan de pensioengerechtigde leeftijd is bereikt.

De participanten werden onderverdeeld in vier leeftijdscategorieën (tabel 1) en drie opleidingsniveaus (tabel 2). Zo werd er geprobeerd een zo gevarieerd mogelijke populatie te creëren.

De participanten kregen na afloop van het onderzoek een VVV-bon van € 5 als dank voor hun deelname.

Tabel 1. Verdeling respondenten in leeftijdscategorieën (N=100)

Leeftijdscategorie	Aantal respondenten (%)
1: 21 - 35 jaar	31 (31%)
2: 36 - 45 jaar	20 (21%)
3: 46 - 46 - 55 jaar	26 (26%)
4: 56 - 64 jaar	23 (23%)

Tabel 2. Tabel 2: Verdeling respondenten in opleidingsniveaus (N=100)

Opleidingsniveau	Opleidingen	Aantal respondenten (%)
Laag	VWO, HBO, WO	32 (32%)
Midden	MBO 3, MBO 4, MULO, HAVO	35 (35%)
Hoog	HBO, WO, VWO	33 (33%)

3.2 Materiaal

Nadat men de vragenlijst met persoonlijke gegevens had ingevuld, moesten de participanten vijf verschillende testen doen. De deelnemers maakten een financiële geletterdheidtest, woordenschattest, pensioenkenntest en twee cloze-testen. De verschillende testen zijn te vinden in bijlage twee tot en met zeven. Een cloze-test ging over het pensioen en één ging over orgaandonatie. In dit onderzoek staat financiële geletterdheid centraal en de overige vragenlijsten zullen hier daarom niet besproken worden.

3.2.1 Financiële geletterdheidtest

De financiële geletterdheid van de deelnemers werd getest aan de hand van veertien meerkeuzevragen. Deze vragen waren kennisvragen en waren onderverdeeld in vijf onderwerpen: de waarde van geld, sparen en beleggen, rente en inflatie, salaris en inkomstenbelasting en verzekeringen.

Er werd nadrukkelijk gezegd dat de proefpersonen niet moesten gokken als ze een vraag niet wisten, maar dan het antwoord 'ik weet het niet' moesten kiezen. Dit om te zorgen dat er geen antwoorden goed werden gerekend die de proefpersoon eigenlijk niet wist. De test werd op deze manier geprobeerd zo valide mogelijk te houden. De deelnemers kregen in totaal tien minuten om de test te maken. Een voorbeeld van een vraag uit om financiële geletterdheid te meten is:

3. Wat is een obligatie?
  - a. Een bewijs van eigenaarschap van een (klein) deel van een onderneming
  - b. Een lening aan de overheid of een onderneming in ruil voor een rentevergoeding
  - c. Een risicovolle spaarrekening met een relatief hoge rente
  - d. Een beleggingsfonds dat de inleg van meerdere beleggers samenvoegt en dit verdeelt over verschillende beleggingen
  - e. Ik weet het niet

3.2.2 Begripstest

Als laatst maakten de proefpersonen een begripstest op de computer. Hierbij werd de startbrief in twee verschillende vormen getest, namelijk in de vorm van een pdf-bestand en in de vorm van klikmodel. Ongeveer de helft van de proefpersonen maakte gebruik van het klikmodel, de andere helft van het pdf. De proefleider stelde een vraag aan de proefpersoon en deze moest het antwoord vervolgens in de startbrief opzoeken (bijlage 8). De vragen die werden gesteld waren kennisvragen en scenariovragen. Bij de kennisvragen was het antwoord letterlijk uit de tekst te halen. Een

voorbeeld van een kennisvraag is:

Vraag 1: Marije werkte bij Huisman & Van den Assem B.V. en gaat pensioen opbouwen bij ABC Pensioenen. Wie dragen bij aan haar premie?

Bij de scenariovragen werd er een scenario geschetst van een fictief persoon, Marije. Sommige antwoorden hierop waren ook letterlijk uit de tekst te halen, terwijl men bij andere de informatie vaak dieper moest verwerken. Een voorbeeld van een scenariovraag is:

Vraag 11: Stel, Marije en haar partner Berend, die samen een geregistreerd partnerschap hebben, verbreken hun relatie.

- a. Heeft Berend dan recht op partnerpensioen nadat Marije met pensioen is gegaan?
- b. Welke eventuele gevolgen heeft de breuk voor het pensioen van Marije?

De begripstest werd mondeling afgenomen, omdat de proefleider dan beter kon zien of de proefpersoon de informatie had opgezocht in de startbrief of uit het hoofd wist. Er werden in totaal twaalf vragen gesteld, waarvan sommige deelvragen bevatten. De proefpersonen kregen twee minuten om een vraag te beantwoorden. De deelnemers moesten aangeven waar in de tekst het antwoord werd gevonden. Ook werd er bijgehouden of de deelnemer het antwoord kon vinden, of dit antwoord juist was en hoe lang er over werd gedaan om het antwoord te geven. Van de begripstest werden geluids- en screencapture-opnamen gemaakt met behulp van het programma Camtasia. Zo kon later door de onderzoeker worden teruggekeken welke stappen de proefpersoon had gemaakt en of er bij een vraag bijvoorbeeld extra lang werd stilgestaan. Met de begripstest werden de vind- en begripsprestaties van de deelnemers gemeten.

3.2.3 PDF en Klikmodel

Er werd tijdens de begripstest gebruik gemaakt van een pdf-model en klikmodel met hyperlinks. 52 mensen maakten de test met behulp van de pdf en 48 mensen gebruikten het klikmodel. Dit onderscheid werd gemaakt om te onderzoeken of de structuur van de tekst invloed heeft op het vinden en begrijpen van informatie in de startbrief. Bij het pdf-model staat alle tekst lineair onder elkaar. Er zijn wel structuurmarkeringen als hoofd- en tussenkopjes. Bij het klikmodel kunnen de deelnemers op hyperlinks klikken, om zo bij verschillende delen van de tekst te komen.

3.3 Procedure

De onderzoeken werden afgenomen bij de onderzoeker of proefpersoon thuis. Eerst werden de deelnemers bedankt voor hun deelname en kregen zij een korte uitleg over het doel van het onderzoek en wat er van de deelnemers werd verwacht. Er werd nadrukkelijk gezegd dat de

pensioenbrief werd getest en dus niet de deelnemer. Dit om te voorkomen dat mensen onzeker werden en een druk om goed te presteren voelden. Voor het onderzoek moesten de proefpersonen eerst een korte vragenlijst invullen over hun persoonlijke gegevens. Hierin werd gevraagd naar de leeftijd en hoogst voltooide opleiding, maar ook naar zaken over het werk van de deelnemer, het type dienstverband op dit moment, de inkomstenschaal en de branche waar iemand werkzaam in is. Daarnaast werd er ook gevraagd het eigen begrip van economie te beoordelen, de mate waarin mensen hadden nagedacht over hun pensioen en in hoeverre zij zich wel eens verdiept hadden in de pensioenbrief.

Hierna begon het daadwerkelijke onderzoek en moesten de deelnemers schriftelijk vijf vragenlijsten invullen. Er werden een financiële geletterdheidstest, een woordenschatstest, een pensioenkennistest en twee cloze-testen gemaakt. Vervolgens moesten de deelnemers een mondelinge begripstest op de computer maken. De volgorde waarin pensioenkennistesten en de cloze-testen werden gemaakt verschilden. De reden voor deze afwisseling is dat het eerst maken van de pensioen cloze-test invloed kan hebben op de prestatie van de pensioenkennistest. Deze cloze-test bevat namelijk informatie over pensioenen. De verschillende volgordes zijn te zien in tabel 3.

Als laatste werd er een begripstest gemaakt op de computer. Hierbij werden mondelinge vragen aan de deelnemers gesteld, waarvan zij het antwoord moesten zoeken in de startbrief. In totaal duurde het onderzoek ongeveer een uur.

Tabel 3. Afname volgordes verschillende testen

Nummer Testvolgorde	Volgorde afname
1	Pensioenkennis – ClozeP – ClozeD
2	Pensioenkennis – ClozeD – ClozeP
3	ClozeP – Pensioenkennis – ClozeD
4	ClozeP – ClozeD – Pensioenkennis
5	ClozeD – Pensioenkennis – ClozeP
6	ClozeD – ClozeP - Pensioenkennis

4. Resultaten

4.1 Respondentkenmerken

In totaal deden er 46 mannen en 54 vrouwen mee aan het onderzoek. De leeftijd van de proefpersonen varieerden tussen de 21 en 67 jaar en de gemiddelde leeftijd was 42.66 jaar (SD = 13.94). De vrouwen waren gemiddeld genomen iets ouder (M = 43.13, SD= 13.85), dan de mannen (M = 42.11, S = 14.19). 32 % van de deelnemers was laagopgeleid, 35 % was gemiddeld opgeleid en 33 % was hoogopgeleid. De meeste mensen zijn in loondienst. Zo waren 56 deelnemers in parttime

loondienst en 38 deelnemers in fulltime loondienst. In tabel 5 is te zien dat het grootste deel van de proefpersonen (55%) een netto inkomen van tussen de €0 - €25.000 heeft. Er was één iemand die zijn inkomen niet wilde zeggen.

Tabel 4. Aantal proefpersonen per dienstverband

Dienstverband	Aantal proefpersonen (%)
In loondienst parttime	46 (46%)
In loondienst fulltime	38 (38%)
Zelfstandige	4 (4%)
Werkzoekend	7 (7%)
Anders	5 (5%)

Tabel 5. Aantal proefpersonen per inkomenschaal

Netto inkomen per jaar	Aantal proefpersonen
0	1
Tussen €0 - €25.000	55
Tussen €25.000 - €40.000	28
Tussen €40.000 - €60.000	12
Tussen €60.000 - €80.000	3
Meer dan € 80.000	1

Verder bleek dat meer dan de helft van de proefpersonen (52 %) globaal naar de startbrief had gekeken en deze vervolgens in de administratie had gestopt. Maar drie mensen hadden de brief grondig bekeken, terwijl 5 mensen de brief hadden weggegooid en acht mensen nog nooit een startbrief hadden gehad. De respondenten schatten hun eigen begrip van economie vrij hoog in, met gemiddeld een 3.99 (SD = 1.13). Zo gaven 37 mensen zich een vier op een zevenpuntsschaal. Er waren 25 mensen die zichzelf een 5 gaven en 8 mensen die zichzelf een 6 gaven. Daarnaast bleek ook de meeste deelnemers 'een beetje' had nagedacht over het pensioen (48 %) en 21% van de mensen had weinig nagedacht over het pensioen. Er waren 18 mensen die nog nooit hadden nagedacht over het pensioen en 13 mensen hadden hier juist veel over nagedacht.

4.2 Financiële geletterdheid

4.2.1 Betrouwbaarheid

Met een Cronbach's alfa van 0.74 blijkt de financiële geletterdheidstest voldoende valide. Dit betekent dat de vragen goed samenhangen en allemaal hetzelfde meten, namelijk financiële geletterdheid. Het blijkt dat als sommige vragen buiten beschouwing worden gelaten, de betrouwbaarheid iets omhoog schiet. Zo wordt de Cronbach's alfa hoger als vraag acht ($\alpha = 0.74$) of

vraag veertien ($\alpha = 0.74$) niet in de analyse wordt meegenomen. Dit zijn echter kleine verschillen en het is daarom niet noodzakelijk is om deze vragen uit te sluiten.

4.2.2 Absolute scores financiële geletterdheid

De financiële geletterdheidtest die de proefpersonen maakten bestond uit veertien vragen. Gemiddeld hadden de proefpersonen 7.65 (SD= 3,13) vragen goed. In tabel 6 is te zien hoe vaak een vraag goed of fout is beantwoord en hoe vaak er voor de optie “weet ik niet” is gekozen. Er werd van te voren aan de proefpersonen gevraagd niet te gokken als ze een antwoord niet wisten, maar de optie “ik weet het niet” te kiezen. Als er bij een vraag veel voor deze optie is gekozen, kan dit betekenen dat de vraag als moeilijk werd beschouwd. In tabel 6 is te zien dat bij vraag twee maar één iemand voor “ik weet het niet” heeft gekozen. Dit zou betekenen dat maar één iemand het antwoord niet wist, terwijl 25 mensen de vraag fout hadden. Het zou kunnen dat deze mensen toch hebben gegokt of dat ze er van overtuigd waren dat een ander antwoord het goede antwoord was. Daarnaast is in de tabel af te lezen dat vooral vraag veertien slecht is gemaakt. 71 mensen hadden deze vraag fout en tien mensen wisten deze vraag niet. Bij vraag veertien werd gevraagd wat een levensverzekering is en blijkbaar wisten veel mensen dit niet. Vraag zeven en acht zijn vragen die door veel mensen goed werden gemaakt. Allebei de vragen werden door 83 mensen goed beantwoord. Beide vragen gingen over rente en inflatie en blijkbaar wisten de meeste proefpersonen hier veel van af.

Tabel 6. Respons van financiële geletterdheidtest absolute waarden

Vraag	Goed (%)	Fout	“Weet ik niet”
1	57 (%)	29 (%)	14 (%)
2	74 (%)	25 (%)	1 (%)
3	41 (%)	40 (%)	19 (%)
4	67 (%)	19 (%)	14 (%)
5	58 (%)	30 (%)	12 (%)
6	47 (%)	32 (%)	21 (%)
7	83 (%)	8 (%)	9 (%)
8	83 (%)	13 (%)	4 (%)
9	59 (%)	26 (%)	15 (%)
10	39 (%)	46 (%)	15 (%)
11	56 (%)	29 (%)	15 (%)
12	46 (%)	44 (%)	10 (%)
13	36 (%)	46 (%)	18 (%)
14	19 (%)	71 (%)	10 (%)

4.2.3 Invloed van demografische kenmerken op financiële geletterdheid

Hier zal er worden gekeken of de variabelen die zijn besproken in de hypothesen invloed hebben op prestatie de financiële geletterdheidtest.

Allereerst zal de gemiddelde score van vrouwen en mannen worden vergeleken. Mannen hadden gemiddeld 8.52 (SD= 3.08) vragen goed, terwijl vrouwen gemiddeld 6.91 (SD= 2.99) vragen correct beantwoordden. Gemiddeld gezien scoorden mannen dus beter op de financiële kennistest, dan vrouwen. Uit een Independent Sample T-Test blijkt dat dit verschil significant is ($t = 2.65$; $df = 98$; $p = 0.009$). Mannen scoren dus significant hoger op de financiële geletterdheidtest dan vrouwen.

Hierna werd de eventuele relatie tussen leeftijd en score op de financiële geletterdheidtest onderzocht. Het bleek dat de jongste deelnemersgroep gemiddeld het minst aantal antwoorden goed had. De oudste deelnemers hadden gemiddeld de meeste antwoorden goed. In tabel 7 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties per leeftijdscategorie af te lezen. Er is te zien dat de scores nemen absoluut gezien niet helemaal evenredig toe nemen.

Tabel 7. Gemiddelden (standaarddeviaties) score financiële geletterdheidtest uitgesplitst per leeftijdscategorie

Leeftijdscategorie	1	2	3	4
	M (SD)	M (SD)	M (SD)	M (SD)
	7,06 (3,34)	7.85 (2.68)	7.50 (3.34)	8.43 (2.95)

Pearson correlatie wees uit dat er geen positieve samenhang is tussen leeftijd en prestatie op de financiële geletterdheidtest ($r = 0.11$; $p = 0.299$). Leeftijd is dus geen voorspeller voor financiële geletterdheid.

Om te kijken of er een relatie is tussen opleidingsniveau en prestatie op de financiële geletterdheidtest werd er een one-way ANOVA uitgevoerd. In tabel 8 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties te zien van de deelnemers per opleidingsniveau. Er is te zien dat laagopgeleiden gemiddeld het laagst scoren op de financiële kennistest. Deelnemers die gemiddeld opgeleid zijn, scoren gemiddeld genomen het hoogst.

Tabel 8. Gemiddelden (standaarddeviaties) score financiële geletterdheidtest uitgesplitst per opleidingsniveau

Opleidingsniveau	Laag	Gemiddeld	Hoog
	M (SD)	M (SD)	M (SD)
	5.72 (2.94)	8.29 (2.94)	7.885 (3.12)

Uit de one-way ANOVA kwam naar voren dat er een significant verschil tussen de opleidingscategorieën en score op de financiële geletterdheidtest is ($F = 11.16$; $df = 2$; $p < 0,000$). Uit de post-hoc analyse bleek dat hoogopgeleiden significant hoger scoorden dan laagopgeleiden op de financiële geletterdheidtest ($p < 0.005$). Ook mensen die gemiddeld opgeleid waren scoorden significant hoger dan laagopgeleiden ($p = 0.002$). Deelnemers die gemiddeld opgeleid waren,

scoorden niet significant hoger dan de hoogopgeleide deelnemers ($p = 0.718$).

Er werd onderzocht of inkomen een effect had op prestatie bij de financiële geletterdheidtest. Één iemand had het inkomen niet ingevuld. Na overleg met de proefleider is besloten deze proefpersoon in te delen in inkomensschaal één. Dit omdat de proefleider het inkomen van deze proefpersoon, gezien de baan van de proefpersoon, hier inschatte. Omdat de verschillende groepsgroottes te veel verschilden, kon er geen ANOVA worden gedaan. Er is daarom gekozen om onderscheid te maken tussen twee inkomensgroepen. Groep één bevat mensen die maximaal €25.000 verdienen en in groep twee zitten de mensen die meer dan €25.000 verdienen. In tabel 9 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties van de twee inkomensgroepen af te lezen. Er werd een Independent Sample T-Test uitgevoerd om te onderzoeken of er een relatie is tussen inkomen en prestatie op de financiële geletterdheidtest. Er bleek een significant verschil te zijn in goedscore bij de financiële geletterdheidtest bij de verschillende inkomensgroepen ($t = -3.23$; $df = 97.83$; $p = 0.002$). Mensen met een inkomen boven de € 25.0000 scoorden significant hoger op de financiële geletterdheidtest dan mensen met een inkomen lager dan € 25.000.

Tabel 9. Gemiddelden (standaarddeviaties) score financiële geletterdheidtest uitgesplitst per inkomensgroep

Inkomen	Gemiddelde (SD)	Aantal proefpersonen (%)
€ 0- €25.000	6.82 (3.33)	56 (56 %)
Meer dan € 25.000	8.70 (2.50)	44 (44 %)

Tot slot bleek er geen samenhang te zijn tussen de tijd die mensen nodig hadden om de financiële geletterdheidtest te maken en het aantal juiste antwoorden bij deze test ($r = -0.110$; $p = 0.275$). Er zijn dus geen verschillen tussen langzame en snelle deelnemers bij prestatie op de financiële geletterdheidtest.

4.3 Begripstest

Bij de begripstest kan er onderscheid worden gemaakt tussen de vindscore, juistscore en successcore van proefpersonen. De vindscore is het aantal antwoorden dat een proefpersoon heeft gevonden in de startbrief. De maximaal behaalbare score is hier 24, aangezien er 24 deelvragen waren. De juistscore meet het aantal goede steekwoorden die de proefpersoon heeft genoemd. Hier is een maximum van 38 te behalen. De successcore meet het aantal antwoorden dat zowel is gevonden als juist is. Ook hier is een maximum van 38 te behalen. Met de successcore kan worden bepaald of een proefpersoon het antwoord heeft gevonden en begrepen. Ik beschouw de successcore van de proefpersonen als het aantal goed begrepen vragen. Als een proefpersoon een antwoord heeft gevonden, hoeft dit namelijk niet te betekenen dat het antwoord ook is begrepen of goed is.

Daarnaast kan iemand het goede antwoord al uit zijn hoofd weten, maar dit antwoord niet kan vinden in de tekst. De combinatie van en het vinden van een antwoord en het juist hebben van een antwoord bepaalt dus of een antwoord is begrepen.

Om te kijken of er sprake was van een proefleidereffect werden er verschillende One-way ANOVA's uitgevoerd. Er is sprake van een proefleidereffect als proefpersonen significant hoger of lager scoren bij een bepaalde proefleider ten opzichte van de andere proefleiders. Dit bleek echter niet het geval te zijn bij de vindcores ($F = 2.46$; $df = 4$; $p = 0.05$), bij de juistcores ($F = 2.15$; $df = 4$; $p = 0.08$) en de successcores van de proefpersonen ($F = 2.09$; $df = 4$; $p = 0.09$).

Om na te gaan of de begripsvragen onderling hetzelfde meten, werd er een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd met de juistcores van de proefpersonen. De 38 items van de begripstest bleken onderling betrouwbaar ($\alpha = 0.85$). Het antwoord moest niet alleen begrepen worden, maar ook worden gevonden. Daarom werd er ook naar de betrouwbaarheid van de vindcores gekeken. Deze bleken onderling betrouwbaar ($\alpha = 0.75$).

In tabel 10 zijn de gemiddelden en standaarddeviaties te zien van de vindcores van de proefpersonen. In tabel 11 zijn die van de juistcores van de proefpersonen te zien en in tabel 12 staan die van de successcore. Gemiddeld genomen werd 57.79 % van de vragen gevonden en 46.55 % van de vragen juist beantwoord. De successcore van de begripstest was 46.06 %.

Er is onderscheid gemaakt tussen de versies die proefpersonen maakten. In totaal maakten 52 mensen de begripstest met het pdf-model en 48 mensen maakten gebruik van het klikmodel. In de tabellen is te zien dat er gemiddeld genomen hoger wordt gescoord bij het klikmodel dan het pdf-model op de vind-, juist-, en successcores. Het blijkt echter dat het verschil in vindcores tussen de verschillende versies niet significant is ($t = -0.99$; $df = 95.46$; $p = 0.32$). Ook het verschil in de juistcores ($t = -1.70$; $df = 98$; $p = 0.09$) en de successcores zijn niet significant ($t = -1.62$; $df = 98$; $p = 0.11$). Dit betekent dat er geen verschillen tussen het klikmodel en de pdf-versie zijn en dat de scores van de verschillende versies in het vervolg kunnen worden samengenomen. Er zal echter voor worden gekozen om de versies soms toch apart te bespreken, aangezien er in combinatie met andere testen wel verschillen kunnen zijn tussen de versies.

Tabel 10. Gemiddelden (Standaarddeviaties), percentages, minimum- en maximumscores van de vindscore op de begripstest. (N=100)

Versie	Gemiddelde (SD)	Minimum	Maximum	%
PDF	13.44 (5.02)	3	23	56.00%
Klikmodel	14.33 (3.92)	4	21	59.71%
Totaal	13.87 (4.53)	3	23	57.79%

Tabel 11. Gemiddelden (Standaarddeviaties), percentages, minimum- en maximumscores van de juistscore op de begripstest. (N=100)

Versie	Gemiddelde (SD)	Minimum	Maximum	%
PDF	16.60 (6.97)	3	35	43.68%
Klikmodel	18.88 (6.35)	1	30	49.68%
Totaal	17.69 (6.75)	1	35	46.55%

Tabel 12. Gemiddelden (Standaarddeviaties), percentages, minimum- en maximumscores van de successcore op de begripstest. (N=100)

Versie	Gemiddelde (SD)	Minimum	Maximum	%
PDF	16.46 (6.94)	3	35	43.32%
Klikmodel	18.63 (6.40)	1	30	49.03%
Totaal	17.50 (6.74)	1	35	46.05%

Er blijkt een positieve correlatie te zijn tussen de juist- en vindscore van de proefpersonen op de pdf-versie ($r = 0.82$; $p < 0.000$). Deelnemers die meer antwoorden weten te vinden, hebben dus ook meer antwoorden juist bij de begripstest. Dit blijkt ook het geval bij de klikversie ($r = 0.80$; $p < 0.000$) en ook hier hebben mensen die meer antwoorden gevonden ook meer antwoorden juist bij de begripstest.

4.4 Verbanden financiële geletterdheid en begripstest

Om te kijken of er een verband is tussen prestatie van mensen op de financiële geletterdheidstest en de begripstest, wordt er hier gekeken of er samenhang bestaat tussen deze scores. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende versies van de startbrief.

Er blijkt geen correlatie te zijn tussen de vindscore op de begripstest en de score op financiële geletterdheidstest. Dit is het geval bij de pdf-versie ($r = 0.17$; $p = 0.22$) en het klikmodel ($r = 0.22$; $p = 0.14$). Het is dus niet zo dat mensen met een hoge financiële geletterdheid meer antwoorden wisten te vinden.

Er is wel een positieve samenhang tussen de juistscore op de begripstest en de score op de financiële geletterdheidstest. Dit geldt voor het pdf-model ($r = 0.37$; $p = 0.007$) en het klikmodel ($r = 0.40$; $p = 0.005$). Dit houdt in dat proefpersonen die goed scoren op de financiële geletterdheid, significant meer antwoorden juist hebben bij de begripstest.

Daarnaast blijkt er een positieve samenhang te zijn tussen prestatie op de financiële geletterdheidstest en de successcore op de begripstest. Dit is het geval bij de pdf-versie ($r = 0.36$; $p = 0.009$) en het klikmodel van de startbrief ($r = 0.40$; $p = 0.005$). Dit wil zeggen dat deelnemers met een hoge score op financiële geletterdheidstest, ook een hoge successcore behaalden op de begripstest.

De correlaties tussen de juistscore en financiële geletterd zijn significant, maar ook weer niet zo hoog dat er van een sterke samenhang gesproken kan worden. Ditzelfde geldt voor de

successcores op de begripstest. Het is daarom interessant om regressieanalyses te doen.

4.5 Regressieanalyse

Om te onderzoeken welke variabelen een effect hadden op de scores op de begripstest, zijn er regressieanalyses uitgevoerd. Er zijn verschillende dummy variabelen aangemaakt, zodat ook variabelen met nominale waarden konden worden meegenomen in de analyse. De variabelen geslacht, leeftijd, opleiding, versie, inkomen en score op de financiële geletterdheidtest zijn als eventuele voorspellers meegenomen in een regressieanalyse voor de vindbaarheid en begrijpelijkheid van de begripstest. Deze variabelen zijn allemaal relevant, omdat er voorspellingen over worden gedaan in de hypotheses.

4.5.1 Vindscores

In tabel 13 zijn de resultaten van de regressieanalyses van de vindscores af te lezen. Uit de regressieanalyse van de vindscores van beide versies blijkt dat geslacht, leeftijd, versie, inkomen en score op de financiële geletterdheidtest niet van significante invloed zijn op de vindscore. Het hebben van een lage opleiding blijkt wel een significante voorspeller te zijn ($p < 0.001$). 22 % van de vindscore kan worden verklaard door laagopgeleid zijn. De laagopgeleide mensen vonden significant minder antwoorden.

Hierna werd er een regressieanalyse gedaan, waarbij er onderscheid werd gemaakt tussen de verschillende versies waarin de begripstest werd gemaakt. Ook bij het pdf model bleek laag opgeleid zijn de enige voorspeller te zijn voor de vindscore op de begripstest ($p < 0.001$). 27 % van de vindscore kan worden verklaard door het hebben van een lage opleiding. Het aantal antwoorden dat wordt gevonden is dus minder bij mensen met een lage opleiding. Ook bij het klikmodel bleek uit de resultaten dat het hebben van een lage opleiding de enige voorspeller is voor de vindscore ($p < .009$). 14 % van de vindscore kan bij het klikmodel worden verklaard door het hebben van een lage opleiding.

Uit alle regressieanalyses van de vindscores blijkt dus dat alleen het hebben van een lage opleiding een voorspeller is voor het vinden van de informatie. Bij het klikmodel wordt echter maar 14% van de variantie hierdoor bepaald, terwijl bij het pdf model bijna het dubbele van de variantie hierdoor wordt bepaald.

Tabel 13. Regressiemodellen voor de vindscores

Model	Voorspellers	R (R²)	Bèta	T	p
Totaal	Opleiding laag	.47 (.22)	-.47	-5.28	<.001

Pdf	Opleiding laag	.52 (.27)	-.52	-4.25	<.001
Klikmodel	Opleiding laag	.38 (.14)	-.38	-2.74	0.009

4.5.2 Juistscore

Er is ook een regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de juistscore van de proefpersonen. De resultaten hiervan zijn te zien in tabel 14. Eerst werd er een regressieanalyse uitgevoerd waarbij de resultaten van het pdf- en klikmodel werden samengenomen. Hieruit kwam naar voren dat geslacht, leeftijd, versie, inkomen en score op de financiële geletterdheidtest niet van significante invloed zijn op de juistscore. Alleen het hebben van een lage opleiding bleek een significante voorspeller te zijn voor de juistscore ($p < 0.001$).

Hierna werd er bij de regressieanalyse onderscheid gemaakt tussen de verschillende versies van de startbrief. Uit de resultaten van het pdf model kwam wederom alleen het hebben van een lage opleiding naar voren als voorspeller. Voor het aantal juiste antwoorden werd 50% van de variantie voorspeld door het hebben van een lage opleiding. Bij het klikmodel bleek maar 19% van de variantie voorspeld te worden door het hebben van een lage opleiding. Er werden geen andere voorspellers gevonden.

Tabel 14. Regressiemodellen voor de juistscores

Model	Voorspellers	R (R²)	Beta	T	p
Totaal	Opleiding laag	.61 (.37)	-.61	-7.63	<.001
Pdf	Opleiding laag	.71 (.50)	-.71	-7.04	<.001
Klikmodel	Opleiding laag	.44 (.19)	-.44	-3.31	.002

4.5.3 Successcore

Ten slotte zijn er ook nog regressieanalyse uitgevoerd met als afhankelijke variabele de successcore van de proefpersonen. Alle resultaten zijn in tabel 15 af te lezen. Eerst werd een regressieanalyse gedaan waarin de resultaten van beide versies van de startbrief samen werden genomen. Hieruit kwam naar voren dat voor succes 36 % van de variantie wordt voorspeld door het hebben van een lage opleiding. Geen enkele andere voorspeller bleek significant te zijn.

Ook uit de regressieanalyse van het pdf model kwam alleen het hebben van een lage opleiding naar voren als een significante voorspeller ($p < 0.001$). 47 % van de variantie werd voorspeld door het hebben van een lage opleiding. Bij het klikmodel was wederom het hebben van een lage opleiding de enige significante voorspeller ($p = 0.001$). Hier bleek 20 % van de variantie

voorspeld te worden door het hebben van een lage opleiding.

Tabel 15. Regressiemodellen voor de successcores

Model	Voorspellers	R (R ²)	Beta	T	p
Totaal	Opleiding laag	.60 (.36)	-.60	-.744	<.001
Pdf	Opleiding laag	.69 (.47)	-.69	-6.67	<.001
Klikmodel	Opleiding laag	.45 (.20)	-.45	-3.39	.001

Uit de regressieanalyses bleek dus dat alleen het hebben van een lage opleiding een voorspeller is voor de vind-, juist- en successcores op de begripstest. Bij het pdf model bleek dit echter een grotere voorspeller te zijn dan bij het klikmodel.

5. Conclusie

In dit onderzoek stond de volgende vraag centraal: *In hoeverre heeft financiële geletterdheid invloed op het begrijpen en vinden van pensioeninformatie bij verschillende structuren van de startbrief?*

Er werd op basis van de bestaande literatuur een aantal verwachtingen uitgesproken. Zo werden er een aantal variabelen voorspeld die een effect zouden hebben op financiële geletterdheid. De eerste verwachting was dat mannen beter zouden scoren op de financiële geletterdheidstest dan vrouwen. Uit de resultaten bleek dat dit klopte, mannen scoorden inderdaad significant hoger dan vrouwen. Hypothese 1a kan dus worden bevestigd.

De tweede verwachting was dat leeftijd een voorspeller zou zijn voor prestatie op de financiële geletterdheidstest. Jonge mensen zouden dan slechter scoren, dan oudere mensen. Deze tweede hypothese bleek niet te kloppen. Er werd geen significant effect van leeftijd gevonden.

Tevens werd verwacht dat opleidingsniveau een voorspeller zou zijn voor prestatie op de financiële geletterdheidstest. Laagopgeleiden zouden de test dan het slechts maken en hoogopgeleiden zouden het beste scoren. Gemiddeld opgeleide proefpersonen zouden hier dan tussenin zitten. Deze hypothese bleek deels te kloppen. Laagopgeleide deelnemers scoorden significant het laagst. De hoogopgeleide deelnemers scoorden niet het hoogst, dit deden de gemiddeld opgeleide proefpersonen. Dit verschil was echter niet significant. Hypothese 2b klopt dus deels.

Hypothese 1d voorspelde dat er een positief effect van inkomen op prestatie op de financiële geletterdheidstest zou zijn. Mensen met een laag inkomen zouden dan minder hoog scoren, dan mensen met een hoog inkomen. Uit de resultaten bleek dat er een significant verschil was tussen de twee gemaakte inkomensgroepen. De mensen uit de hoogste inkomensgroep scoorden significant

hoger dan de mensen uit de lage inkomensgroep. Hypothese 1d kan dus worden bevestigd. In de discussie zal er verder op het inkomen worden ingegaan.

Hypothese 2a was dat financiële geletterdheid een positief effect zou hebben op de vindprestaties van de deelnemers. Uit de resultaten bleek echter dat er geen correlatie was tussen de vindscore op de begripstest en de score op financiële geletterdheid. Uit de regressieanalyse kwam financiële geletterdheid dan ook niet naar voren als een voorspeller voor het vinden van informatie. Deze hypothese wordt dus verworpen.

Hypothese 2b voorspelde dat financiële geletterdheid een positief effect zou hebben op de begripstestprestaties van de deelnemers. Een vraag werd als begrepen beschouwd als een proefpersoon het antwoord kon vinden en juist had. Om deze hypothese te beantwoorden wordt er dus naar de successcores van de proefpersonen worden gekeken. Er blijkt een correlatie te zijn tussen de financiële geletterdheid van mensen en de successcore op de begripstest. Deze correlatie bleek echter niet erg sterk te zijn. Uit de regressieanalyse kwam dan ook naar voren dat financiële geletterdheid geen voorspeller is voor successcore op de begripstest. Ook hypothese 2b wordt verworpen.

De laatste hypothese ging over de verschillende versies waarin de startbrief aan de proefpersonen werd gepresenteerd. Er werd verwacht dat de proefpersonen die gebruik maakten van het klikmodel beter zouden scoren op het vinden van informatie. Dit bleek echter niet het geval. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen het pdf-model en het klikmodel. Hypothese drie kan dus worden verworpen.

De centrale vraag van dit onderzoek kan dus negatief worden beantwoord. Financiële geletterdheid was niet van invloed op het vinden van pensioeninformatie in de startbrief. De structuur waarin de brief werd aangeboden was ook niet van belang. Wel werd er een vrij lage correlatie gevonden tussen financiële geletterdheid en de successcore van proefpersonen. Toch bleek financiële geletterdheid geen voorspeller voor de successcore en dus ook niet voor het begrijpen van pensioeninformatie.

6. Discussie

Uit dit onderzoek is gebleken dat financiële geletterdheid vrijwel niet van invloed is op het vinden en begrijpen van informatie in de startbrief. Dit is goed nieuws aangezien pensioeninformatie voor iedereen te begrijpen moet zijn. Financiële geletterdheid zou hier dus niet van invloed op mogen zijn (Lentz & Pander Maat, 2013). Daarnaast kwam uit de resultaten naar voren dat de startbrief moeilijker was voor mensen met een lage opleiding. Dit is zorgelijk nieuws, aangezien dit inhoudt dat de startbrief niet voor iedereen even goed te begrijpen is. De successcore van het document is laag,

namelijk 46.05 %. Dit betekent dat de proefpersonen maar op minder van de helft van de vragen het juiste antwoord kon vinden. Het onderzoek kende een aantal tekortkomingen die nu zullen worden besproken. Tevens zullen er suggesties voor eventueel vervolgonderzoek worden gedaan.

Om een zo betrouwbaar mogelijk resultaat te verkrijgen, werd er aan de proefpersonen gevraagd om niet te gokken bij de verschillende meerkeuzetoetsen. Er waren echter proefpersonen die opbiechtten dat ze bij sommige vragen toch hadden gegokt. Hier is ook iets van terug te zien in de resultaten. Bij sommige vragen werd er vrijwel niet voor de optie 'ik weet het niet' gekozen, maar werd de vraag wel vaak fout beantwoord. Het kan natuurlijk zijn dat deze mensen dachten dat ze het antwoord op de vraag wisten. Een andere mogelijkheid is dat er, ondanks het verzoek dit niet te doen, werd gegokt. Dit heeft effect op de resultaten, aangezien de kans aanwezig is dat mensen vragen juist hebben gegokt terwijl ze deze vragen niet wisten. Deze mensen zouden hierdoor een hogere financiële geletterdheid hebben gekregen dan dat ze daadwerkelijk hebben. Het feit dat mensen gokken is helaas moeilijk te voorkomen. Wel zou er bij een volgend onderzoek gericht op zoek kunnen worden gegaan naar financieel geletterde mensen. Dit zouden bijvoorbeeld mensen kunnen zijn uit de financiële sector. Zo is kan er met meer zekerheid worden gezegd dat de proefpersonen daadwerkelijk financieel geletterd zijn.

Daarnaast waren de proefpersonen niet allemaal even gemotiveerd om mee te doen. Veel deelnemers vonden het onderzoek lang duren en vonden het niet leuk om mee te doen. Het verschil in motivatie was vooral te merken bij de begripstest. Sommige proefpersonen gingen hier heel fanatiek op zoek naar antwoorden in de startbrief, terwijl anderen het hielden bij gokken of verzochten om door te gaan naar de volgende vraag. Als vervolgens aan deze deelnemers werd gevraagd of ze het antwoord toch in de tekst wilden opzoeken, was niet iedereen hier toe bereid. De ongemotiveerdheid van sommige proefpersonen is niet goed voor de betrouwbaarheid van de resultaten. Als er namelijk grote verschillen zijn tussen de motivatie van de proefpersonen, zal het moeilijk zijn om een goede vergelijking te trekken. Bij een vervolgonderzoek zou het daarom nuttig zijn om op zoek te gaan naar gemotiveerde proefpersonen. Het is natuurlijk wel zo dat ook in het dagelijks leven niet iedereen even gemotiveerd naar de startbrief zal kijken. Een andere suggestie is het inkorten van het onderzoek. Wellicht dat deelnemers hun concentratie beter kunnen bewaren en zich ook nog goed zullen inzetten voor de begripstest.

Een andere verklaring voor het gebrek aan concentratie bij proefpersonen is het gegeven dat de vragen over een fictief persoon gingen. De vragen waren voor de deelnemers niet van wezenlijk belang en wellicht dat ze beter gezocht zouden hebben als de vragen betrekking hadden hun eigen situatie. Ook waren er proefpersonen die al ervaring hadden met sommige aspecten die werden bevraagd. Zo was er een proefpersoon die een aantal jaar geleden haar man had verloren. Deze proefpersoon wist al veel over het nabestaandenpensioen, omdat ze hier zelf ervaring mee had en

zich hier daarom in verdiept had.

Een ander probleem was dat niet alle proefpersonen even vaardig waren met de computer. Sommige deelnemers hadden er beduidend meer moeite mee dat het onderzoek werd uitgevoerd op de computer. Zij gaven aan dat zij het prettiger hadden gevonden als ze gebruik hadden kunnen maken van een papieren versie van de startbrief. De onervarenheid van deze proefpersonen kan van invloed zijn geweest op hun prestatie.

Aan de proefpersonen werd gevraagd zichzelf in te delen in één van de vijf inkomensgroepen. Zo kon er worden onderzocht of er een relatie zou zijn tussen het inkomen van de proefpersonen en prestatie op de financiële geletterdheidtest. Het bleek echter dat de verdeling van de proefpersonen over de verschillende inkomensgroepen erg ongelijk was. Hierdoor konden er geen goede analyses worden uitgevoerd met de vijf verschillende inkomensgroepen. Er is daarom voor gekozen om onderscheid te maken tussen maar twee inkomensgroepen. Er bleek dat inkomen van invloed was op prestatie op de financiële geletterdheidtest. Mensen met een hoger inkomen hadden meer antwoorden goed. In een vervolgonderzoek zou er gericht op zoek kunnen worden gegaan naar proefpersonen uit verschillende inkomensgroepen. Deze inkomensgroepen zouden dat evenwichtiger verdeeld zijn. Er zou dan wel onderscheid gemaakt kunnen worden tussen vijf inkomensgroepen. Er zouden dan betere conclusies kunnen worden getrokken over de relatie tussen inkomen en financiële geletterdheid.

Daarnaast zou het nuttig zijn om in een volgend onderzoek te onderzoeken of er verschillen zijn tussen demografische groepen. Lusardi (2008) deed dit in de Verenigde Staten en hieruit bleek dat de financiële geletterdheid van verschillende demografische groepen nogal verschilde. In Nederland wonen mensen met veel mensen met verschillende etniciteiten. Het zou daarom relevant zijn om onderzoek te doen naar de financiële geletterdheid van deze groepen. Wellicht dat er grote verschillen zijn tussen etniciteiten. Als dit het geval blijkt te zijn, zou hier wat aan gedaan moeten, aangezien het belangrijk is dat pensioeninformatie voor iedereen te begrijpen is.

In een volgend onderzoek zou het interessant zijn om gebruik te maken van eye-tracking. Cole et al. (2011) onderzochten de relatie tussen het patroon van de oogbewegingen en taakkenmerken. Met behulp van eye-tracking konden zij precies de oogbewegingen van de proefpersonen terugkijken. Met deze techniek kan er precies worden nagegaan bij welke tekstpassages een proefpersoon lang stilstond. Een kanttekening die hierbij gemaakt moet worden geplaatst is dat er zo wel een onnatuurlijk situatie wordt gecreëerd. Veel proefpersonen klaagden nu al dat ze bijvoorbeeld een tijdsdruk ervoeren en dit van invloed was op hun resultaten. Normaliter zouden ze de brief op een rustig moment lezen en net zo lang zoeken tot ze een antwoord zouden vinden.

Concluderend kan er worden gezegd dat het positief is dat er geen relatie werd gevonden

tussen financiële geletterdheid en het begrijpen en vinden van informatie in de startbrief. Een negatief aspect dat uit het onderzoek naar voren kwam is het feit dat laagopgeleiden slechter scoorden op het vinden en begrijpen van informatie in de startbrief. Ook waren de gevonden vinden- en successcores van het document laag. De startbrief is dus nog niet zo duidelijk en begrijpelijk als deze zou moeten zijn.

7. Literatuur

Alessi, R., Rooij, M. van, & Lusardi, A. (2011). Financial Literacy, Retirement Preparation and Pension Expectations in the Netherlands. *Journal of Pension Economics and Finance*, 10 (4), 527-545.

Alessi, R., Rooij, M. van, & Lusardi, A. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning & Household Wealth. *The Economic Journal*, 122 (may), 449-478.

Antonides, G., Groot de, W. & Raaij van, W. (2008). Resultaten financieel inzicht van Nederlanders. Publieksonderzoek over 4280 consumenten uitgevoerd in opdracht van CentiQ AFM (2010a). *Rapport volledigheid en begrijpelijkheid startbrief. Onderzoek naar de informatieverstrekking aan nieuwe deelnemers*. Amsterdam.

Autoriteit Financiële Markten. (2010a). *Rapport veiligheid en begrijpelijkheid startbrief: Onderzoek naar de informatieverstrekking aan nieuwe deelnemers*

Autoriteit Financiële Markten (2010b). *Geef Nederlanders pensioeninzicht. Werken aan vertrouwen door dichten van de verwachtingskloof*. Amsterdam.

Cole, M. J., Gwizdka, J., Liu, C., Bierig, R., Belkin, N. J. & Zhang, X. (2001). Taks and user effects on reading patterns in information search. *Interacting with Computers*, 23, 346-362.

Hoeken, H., Geest, T. van der, Goot, M. van der, Hornikx, J., Jongenelen, M. & Kruikemeier, S. (2011). De rol van begrijpelijke taal in een digitale context. Ontwikkelingen op de domeinen Leven Lang Leren, complexe financiële producten, bestuur en politiek, en gezondheid. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 33 (3), 266-286.

Hutson, S. (2010), Measuring Financial Literacy. *Journal of Consumer Affairs*, 44: 296–316.

Lentz, L.R. & Pander Maat, H. (2010). Een leesbare bijsluiter. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 32 (2), 128-151.

Lentz, L. & Pander Maat, H. (2013). *De gebruiksvriendelijkheid van het Uniform Pensioenoverzicht*. Netspar Occasional Paper.

Lusardi, A. (2008). Financial literacy: An Essential Tool for Informed Consumer Choice? (Netspar Discussion Paper 06/2008---017).

Lusardi, A. & Mitchell, O.S. (2009). How ordinary consumers make complex economic decisions: financial literacy and retirement readiness (NBER Working Paper No. 15350)

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. (2012). *Pensioen in duidelijke taal*. Den Haag: Rijksoverheid.

Naumann, J., Richter, T., Flender, J., & Christmann, U. (2007). Signaling in Expository Hypertexts Compensates for Deficits in Reading Skill. *Journal of Educational Psychology*, 99 (4), 791- 807.

Ozuru, Y., K. Dempsey & D.S. McNamara (2009). Prior knowledge, reading skill, and text cohesion in the comprehension of science texts. *Learning and Instruction*, 19, 228 – 242.

Pensioengids (2013). *Vraagbaak voor pensioenen en andere toekomstvoorzieningen*. Deventer: Kluwer.

Remund, D. L., (2010). Financial Literacy Explicated: The Case for a Clearer Definition in an Increasingly Complex Economy. *Journal of Consumer Affairs*, 2, pp. 276-295.

Rouet, J.F. (2003). What was I looking for? The influence of task specificity and prior knowledge on students' search strategies in hypertext. *Interacting with Computers*, 15, 409 – 428.

Rouet, J.F. & Coutelet, B. (2008). The acquisition of document search strategies in grade school students. *Applied Cognitive Psychology*, 22(3), 389-406. doi:10.1002/acp.1415

TNS NIPO. (2012). Pensioencommunicatie: behoeften en barrières. Geïntegreerd rapport van onderzoek onder deelnemers en gepensioneerden. Amsterdam.

Visser, J., Kloosterboer, P. & Oosterveld, M. (2012). *Pensioencommunicatie: behoeften en barrières*. Amsterdam: TNS NIPO.

Zwaan, R.A., & Rapp, D.N. (2006). Discoursecomprehension. In: M.A. Gernsbacher & M.J. Traxler (Eds.). *Handbook of psycholinguistics*, hoofdstuk 18 (pp. 725-764). San Diego, CA: Elsevier.

8. Bijlagen

Bijlage 1– Pensioenbrief

Uw Pensioen bij ABC Pensioenen

- A. Wat moet u zelf doen?
- B. Wat is er voor u geregeld?

A. Wat moet u zelf doen?

1. Als u de beleggingen wilt wijzigen.

U kunt kiezen voor een ander beleggingsprofiel dan het standaard beleggingsprofiel.

Beleggingsprofielen

ABC Pensioenen heeft drie beleggingsprofielen. U belegt standaard volgens HorizonBeleggen. U kunt ook kiezen voor ProfielBeleggen of VrijBeleggen.

1. Horizonbeleggen

Wat moet u zelf doen?

Dit is de standaardoptie. Als u in dit profiel wilt blijven beleggen, hoeft u niets te doen.

Wat is er voor u geregeld?

In dit profiel beleggen wij de pensioenpremie voor u. Daarbij nemen we een gemiddeld risico. Daarvoor hoeft u zelf niets van beleggen te weten.

Hoe ABC Pensioenen belegt in Horizonbeleggen

Wat moet u zelf doen?

Als u een ander beleggingsprofiel wilt dan het standaard beleggingsprofiel, kunt u uw keuzes wijzigingen via u persoonlijke profielpagina. Lees meer over de beleggingsprofielen verderop op deze pagina.

Wat is er voor u geregeld?

- Wij beleggen standaard de pensioenpremie voor u. Daarvoor hoeft u zelf niets van beleggen te weten. Wat u wel moet weten, is dat de waarde van uw beleggingen voortdurend verandert. **U loopt dus zelf het beleggingsrisico.**
- Als we winst maken, is de winst voor u. En als we verlies maken, is het verlies ook voor u. Daarbij nemen wij een gemiddeld risico: we beleggen neutraal voor u. En als u dichterbij uw pensioen komt, nemen we steeds minder risico. We noemen dat HorizonBeleggen.

Let op: Beleggen met uw pensioengeld is altijd risicovol! Uw pensioen is niet gegarandeerd. Dit geldt voor alle beleggingsvormen.

Wie geld belegt, neemt altijd een risico. Hoe meer risico je neemt, hoe meer winst of verlies je kunt maken.

2. ProfielBeleggen

Wat moet u zelf doen?

- Dit is een keuzeoptie. Als u in dit profiel wilt gaan beleggen kunt u deze keuze doorgeven op uw persoonlijke pagina via mijnpensioen.abcpensioenen.nl.
- Bij ProfielBeleggen kunt u bepalen hoeveel risico u wilt nemen. U vult eerst het formulier Beleggerprofiel in. Uit uw antwoorden blijkt wat het beste bij u past. Wij weten dan hoeveel risico u wilt nemen met de beleggingen voor uw pensioen.

Wat is er voor u geregeld?

- Het risico wordt ook afgebouwd als u dichterbij uw pensioen komt.
- Het fonds aanbod en de fondskosten zijn gelijk aan HorizonBeleggen.
- U vult eerst het formulier Beleggerprofiel in. Wij beleggen uw pensioenpremie op de manier die bij uw profiel past.

Hoe ABC Pensioenen belegt in ProfielBeleggen

Wat moet u zelf doen?

Is uw financiële situatie veranderd? Of wilt u anders beleggen? Vult u dan het formulier Beleggerprofiel opnieuw in.

Wat is er voor u geregeld?

Er zijn 5 profielen bij ProfielBeleggen. We noemen dat lifecycles: van weinig risico tot veel risico. Uit uw antwoorden blijkt welke lifecycle het beste bij u past. Zo beleggen wij dan voor u. Hoeveel risico u loopt hangt af van de lifecycle die bij u past. Als u dichterbij uw pensioen komt, nemen we steeds minder risico. Wat u wel moet weten, is dat de waarde van uw beleggingen steeds verandert. Wij zijn niet verantwoordelijk voor de opbrengst van de beleggingen en of dit voldoende pensioen oplevert.

3. VrijBeleggen

Wat moet u zelf doen?

- Dit is een keuzeoptie. Als u in dit profiel wilt gaan beleggen kunt u deze keuze doorgeven op uw persoonlijke pagina via mijnpensioen.abcpensioenen.nl.
- Bij VrijBeleggen kiest u zelf fondsen uit het fonds aanbod. U kiest uit ABC Pensioenen, SNS en ASN fondsen. Om u te helpen bij de keuze, vult u eerst het formulier Beleggerprofiel in. Uit uw antwoorden blijkt wat het beste bij u past.
- U besluit zelf of u uw beleggingen wilt aanpassen. VrijBeleggen is alleen verstandig als u veel kennis van beleggen heeft.
- Op ABC.Pensioenen.nl/fondsen vindt u meer informatie over de ABC Pensioenen, SNS en ASN beleggingsfondsen. Beleggen is niet zonder risico's. Om een verstandige beslissing te nemen is het belangrijk om u goed te informeren. We raden u daarom aan om de Prospectus, het Jaarverslag en de Financiële Bijsluiter goed te lezen. Uw werkgever, uw adviseur of onze werknemersdesk helpen u natuurlijk ook graag.

Wat is er voor u geregeld?

- Een keer per jaar bekijken we of uw beleggingen nog bij u passen. Natuurlijk ontvangt u hierover van ons een bericht.

Hoe ABC Pensioenen belegt in VrijBeleggen

Wat moet u zelf doen?

U geeft het aan ons door als u uw beleggingen wilt veranderen. Dit kan via uw persoonlijke website. Wilt u meer of minder risico nemen, dan moet u zelf uw beleggingen aanpassen. Ook als u dichterbij uw pensioen komt, neemt u niet automatisch steeds minder risico. Dat moet u zelf regelen.

Wat is er voor u geregeld?

Wij beleggen de pensioenpremie helemaal zoals u dat wilt. Hoeveel risico u loopt hangt af van de beleggingen die u kiest.

2. Als u gaat trouwen, samenwonen of een geregistreerd partnerschap aangaat.

U moet dan via uw werkgever de naam van uw partner melden.

3. Als u gaat scheiden of het samenwonen of geregistreerd partnerschap beëindigt.

Uit elkaar gaan

Wat moet u zelf doen?

- Was u getrouwd of geregistreerd partners? Dan zijn er gevolgen voor uw eigen pensioen.
  - o Heeft u afgesproken dat u uw pensioen verdeelt? Dan kunt u via het formulier 'Mededeling van scheiding in verband met de verdeling van ouderdomspensioen' u een aanvraag doen om de waarde van de beleggingen voor uw pensioen tussen u en uw ex-partner te verdelen. We kijken dan naar de periode dat u en uw ex-partner getrouwd of geregistreerd partner waren. De pensioenpremie die Huisman & Van der Assem B.V. in die tijd betaald heeft, hebben wij belegd.
  - o Heeft u met uw ex-partner iets anders afgesproken? Dan volgen we de afspraken die u daarover heeft gemaakt toen u uit elkaar ging. Behalve als deze afspraken volgens de wet niet mogen.
- Als u en uw partner uit elkaar gaan, blijft het bedrag dat u belegt heeft voor partnerpensioen na uw 65e voor uw ex-partner. Voor dit deel koopt u nog steeds voor hem of haar een partnerpensioen als u met pensioen gaat.

Wat is er voor u geregeld?

Het moment waarop uw ex-partner het pensioen ontvangt, verandert niet. Dat is altijd als u overlijdt nadat u met pensioen bent gegaan.

4. Als u gaat zorgen voor een stief- of pleegkind.

U kunt dit via uw werkgever melden.

5. Als u geen nabestaandenpensioen wilt voor uw partner en/of kinderen.

U kunt ervoor kiezen om van het nabestaandenpensioen voor uw partner en kinderen af te zien. U

belegt dan meer pensioenpremie. Maar uw partner en kinderen krijgen dan niets als u overlijdt. U kunt uw keuze doorgeven op uw persoonlijke pagina via mijnpensioen.abcpensioenen.nl.

6. Als u verhuist naar het buitenland.

7. Als u stopt met werken voor Huisman & Van der Assem.

• U kunt uw eerder opgebouwde pensioen meenemen naar uw nieuwe pensioenfonds of -verzekeraar als u van baan verandert. Dit heet waardeoverdracht.

Waardeoverdracht

Wat moet u zelf doen?

Gaat u ergens anders werken? Dan mag u het bedrag van uw beleggingen naar de pensioenregeling van uw nieuwe werkgever laten overmaken. Neem daarvoor contact op met ABC Pensioenen.

Wat is er voor u geregeld?

Bij waardeoverdracht verkopen we eerst uw beleggingen. Verkopen van beleggingen kost altijd geld. Bij ons betaalt u 0,5% van de waarde van de beleggingen. We trekken die kosten af van het bedrag dat we naar de pensioenregeling van uw nieuwe werkgever overmaken.

Let op: Het is niet altijd voordelig voor u om de waarde van de beleggingen te laten overmaken naar een nieuwe pensioenregeling. Bespreek met uw pensioenadviseur of het in uw geval verstandig is.

• U kunt ervoor kiezen om partnerpensioen te blijven verzekeren. Lees meer over het verzekeren van partnerpensioen op pagina 8.

8. Als u denkt dat uw pensioen niet genoeg is.

Wat moet u zelf doen?

Op mijnpensioen.abcpensioenen.nl kunt u zien wat de waarde van uw beleggingen op dit moment is. Ook kunt u laten uitrekenen wat de waarde ongeveer is als u met pensioen gaat als u ervan uitgaat dat u tot uw pensioen bij Huisman & Van der Assem B.V. blijft werken. Bedenk dat u naast het pensioen van Huisman & Van der Assem B.V. ook AOW krijgt. Maakt u zich zorgen of het wel genoeg is? Bespreek dan met een pensioenadviseur of het nodig is om extra te sparen of te beleggen. Uw adviseur kan u ook vertellen wat u mag sparen of beleggen zonder daarvoor belasting te betalen.

9. Als u met pensioen gaat.

- U kiest bij welke verzekeraar u pensioen koopt. De verzekeraar doet u een voorstel voor een bedrag per maand. Dit krijgt u elke maand zo lang als u leeft.
- U kunt kiezen voor eerst een lager pensioen, daarna een hoger pensioen of andersom.
- U kiest of u eerder of later met pensioen wilt dan uw officiële pensioenleeftijd. Als u dat wilt, overleg dan met uw werkgever.
- U kiest of u alvast minder wilt gaan werken. Dan kunt u voor een deel met pensioen gaan. Als u dat wilt, overleg dan met uw werkgever.

- U kiest hoeveel pensioen u voor uzelf wilt en hoeveel pensioen u voor uw partner wilt als u overlijdt.

Neem contact met ons op als u vragen heeft of bij een van bovenstaande gebeurtenissen.

B. Wat is er voor u geregeld?

1. U betaalt automatisch pensioenpremie en bouwt daarmee pensioen op.

Hoe bouwt u pensioen op?

U bouwt op drie manieren pensioen op:

1. **AOW:** dit pensioen krijgt u van de overheid. Op www.svb.nl/aow leest u meer over de AOW.
2. **Pensioen bij pensioenverzekeraar ABC Pensioenen.** U bouwt dit pensioen op via uw werk. Heeft u eerder bij een andere werkgever gewerkt? Dan heeft u via die werkgever misschien ook voor pensioen gespaard of belegd.
3. **Pensioen dat u zelf regelt.** Bijvoorbeeld als u meer inkomen wilt dan het pensioen van de overheid of het pensioen bij ABC Pensioenen, zoals met een lijfrente of banksparen.

Wat moet u zelf doen?

U betaalt elke maand premie voor uw pensioen. De hoogte van die premie is gebaseerd op uw bruto loon. Op uw pensioendatum koopt u van het geld uit uw pensioenpot een pensioenuitkering. Dit type overeenkomst heet een premieovereenkomst.

Wat is er voor u geregeld?

Uw werkgever betaalt mee aan de pensioenpremie. Bij ABC Pensioenen betaalt uw werkgever 85% van de premie en u 15%.

Wij beleggen de pensioenpremie voor u. Daarvoor hoeft u zelf niets van beleggen te weten. Wat u wel moet weten, is dat de waarde van uw beleggingen voortdurend verandert. **U loopt dus zelf het beleggingsrisico.** Hoeveel er in uw pensioenpot zit hangt dus af van het resultaat van de beleggingen. Lees meer over de manier waarop ABC Pensioenen belegt op pagina 2. 6

Uw pensioenpremie

Wat moet u zelf doen?

U betaalt zelf een deel van uw pensioenpremie. Dat wordt automatisch ingehouden op uw salaris.

Wat is er voor u geregeld?

Huisman & Van der Assem B.V. betaalt uw pensioenpremie aan ABC Pensioenen. Hieronder staat hoeveel pensioenpremie Huisman & Van der Assem B.V. per jaar betaalt en hoeveel u daarvan zelf betaalt. Uw werkgever heeft de hoogte van de pensioenpremie en uw eigen bijdrage vast gesteld.

Deze premies zijn voor:

- uw ouderdomspensioen
- de uitkering aan uw partner als u overlijdt. Dit noemen wij het partnerpensioen.
- de uitkering aan uw wezen als u overlijdt. Dit noemen wij het wezenpensioen.
- de extra uitkering aan uw partner tot uw partner 65 is, als u overlijdt. Dit noemen wij het

nabestaandenoverbruggingspensioen.

- voortzetting van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid.

Van uw fulltime jaarloon dat meetelt voor uw pensioen trekken we eerst €13.062,-(AOW franchise 2014) af. Dit gebeurt omdat u al AOW krijgt als u met pensioen bent. Het bedrag dat overblijft - de pensioengrondslag - wordt aangepast met uw parttimepercentage. Hiervan betaalt Huisman & Van der Assem B.V. een percentage aan pensioenpremie. In de tabel hieronder staat welk percentage van de pensioengrondslag Huisman & Van der Assem B.V. in totaal per jaar betaalt.

U betaalt zelf ook een deel van de pensioenpremie. In de tabel hieronder staat ook hoeveel u zelf betaalt. Huisman & Van der Assem B.V. haalt dit deel van uw bruto loon af.

Pensioenpremie als percentage van de pensioengrondslag:

Uw leeftijd	Pensioenpremie werkgever	Hiervan betaalt u zelf
21 t/m 24 jaar	6,10%	3,00%
25 t/m 29 jaar	7,30%	3,00%
30 t/m 34 jaar	8,90%	3,00%
35 t/m 39 jaar	10,90%	3,00%
40 t/m 44 jaar	13,30%	3,00%
45 t/m 49 jaar	16,30%	3,00%
50 t/m 54 jaar	20,00%	3,00%
50 t/m 65 jaar	24,80%	3,00%
Vanaf 60 jaar	31,10%	3,00% als stijgend
Vanaf 21 jaar	6,10%	3,00% als gelijkblijvend

Rekenvoorbeeld:

Uw fulltime jaarloon	€ 35.000
Franchise	<u>€ 13.062 -/-</u>
Pensioengrondslag	€ 21.938
Gecorrigeerd voor uw parttime percentage (80%)	€ 17.550,40
Uw pensioenpremie (20,00% van €17.550,40)	€ 3.510,08
U betaalt hiervan zelf (3,00% van €17.550,40)	€ 526,51

Als Huisman en Van der Assem B.V. niet meer kan betalen

Gebeurt er iets waardoor de situatie van Huisman & Van der Assem B.V. erg verandert? Dan mag Huisman & Van der Assem B.V. beslissen om minder pensioenpremie voor u te betalen, of helemaal te stoppen met betalen. Huisman & Van der Assem B.V. mag dan ook de pensioenregeling veranderen. Deze mogelijkheden heeft Huisman & Van der Assem B.V. alleen in heel bijzondere situaties. Als dit gebeurt, sturen wij u hierover een brief.

2. U ontvangt ouderdomspensioen.

Gaat u met pensioen? Dan krijgt u ouderdomspensioen. Ouderdomspensioen is uw inkomen na uw

65e. Pensioen is dus geld voor later. U spaart of belegt via een pensioenregeling voor pensioen wat u later krijgt.

Ouderdomspensioen

Wat moet u zelf doen?

- Als u met pensioen gaat, koopt u een pensioen met het bedrag dat de beleggingen hebben opgeleverd. Dat doet u bij ABC Pensioenen of bij een andere verzekeraar.
- Zodra u met pensioen gaat, betaalt u belastingen over uw pensioen.

Wat is er voor u geregeld?

- Huisman & Van der Assem B.V. betaalt ABC Pensioenen iedere maand pensioenpremie. U betaalt mee aan uw pensioen. Huisman & Van der Assem B.V. haalt uw deel van de pensioenpremie af van uw bruto loon.
- ABC Pensioenen belegt de pensioenpremie. Lees meer over hoe ABC Pensioenen belegt op pagina 2.
- U krijgt een bedrag. Als u met pensioen gaat, verkopen we de beleggingen. Hoeveel uw beleggingen opleveren, weten we nu nog niet. Want beleggingen kunnen meer waard worden, maar ook minder. U loopt dus een risico.
- Nadat u uw pensioen heeft gekocht krijgt u iedere maand pensioen zo lang u leeft.

3. Uw partner ontvangt partnerpensioen bij uw overlijden.

Blijft u bij deze werkgever werken? Dan krijgt uw partner levenslang een maandelijkse uitkering als u overlijdt. Dat heet partnerpensioen.

Partnerpensioen

Partnerpensioen is de levenslange uitkering aan uw partner als u overlijdt. Er zijn drie situaties:

1. U overlijdt voordat u met pensioen gaat. En u werkt op dat moment nog bij Huisman & Van der Assem B.V.
2. U overlijdt voordat u met pensioen gaat. En u werkt niet meer bij Huisman & Van der Assem B.V.
3. U overlijdt nadat u met pensioen bent gegaan.

Wie er als partner telt

- Een partner is de persoon met wie u getrouwd bent of een geregistreerd partnerschap heeft.
- Is dit niet zo, maar woont u met iemand langer dan 6 maanden in dezelfde woning? En deelt u met hem of haar samen de kosten voor uw huishouden? Of is er voor u beiden een samenlevingsakte door een notaris opgemaakt? Dan is dat ook uw partner.
- Als u samen met uw broer of zus, of met een van uw ouders in huis woont dan is die persoon geen partner.
- U kunt maar één partner hebben.

1. Als u vóór uw pensioen overlijdt en u werkt nog bij Huisman & Van der Assem B.V.

Wat moet u zelf doen?

Partnerpensioen en wezenpensioen worden automatisch voor u meeverzekerd als u een partner en/of kinderen heeft. U kunt deze uitkeringen wijzigen.

Wat is er voor u geregeld?

- Als u overlijdt, krijgt uw partner partnerpensioen zolang hij of zij leeft. Het partnerpensioen voor uw partner is bruto € 11.762,40 per jaar (bedrag 2014). De verzekeringspremie voor deze uitkering wordt iedere maand uit de waarde van uw beleggingen betaald zolang u in dienst bent bij Huisman & Van der Assem B.V.

Berekening van het partnerpensioen

Zolang u werkt bij Huisman & Van der Assem B.V., berekenen wij elk jaar het partnerpensioen. Van uw jaarloon dat meetelt voor uw pensioen, trekken we voor 2014 eerst €13.062,- afgifte af. Dat laatste bedrag verandert ieder jaar. Het bedrag dat overblijft noemen wij de pensioengrondslag. De pensioengrondslag corrigeren wij met uw parttimepercentage. Van het bedrag dat overblijft, nemen we 1,4%. (Dit percentage is door uw werkgever vastgesteld). Dit vermenigvuldigen we met alle jaren die u bij Huisman & Van der Assem B.V. werkt vanaf 01-02-2014 tot uw pensioen. Wat er uit deze berekening komt is de hoogte van het partnerpensioen. Als u de waarde van een vorige regeling heeft overgedragen dan kunnen de dienstjaren van vorige werkgevers meetellen.

- Als u overlijdt, krijgt uw partner tot hij of zij 65 is een extra uitkering. Dat noemen we nabestaandenoverbruggingspensioen. Het nabestaandenoverbruggingspensioen is bruto €10.000,00 per jaar (bedrag 2014). Nadat uw partner 65 is stopt deze extra uitkering, maar krijgt uw partner een AOW-uitkering. De verzekeringspremie voor deze uitkering wordt iedere maand uit de waarde van uw beleggingen betaald zolang u in dienst bent bij Huisman & Van der Assem B.V.
- Als u overlijdt ontvangen uw eventuele kinderen wezenpensioen. Lees meer over wezenpensioen op pagina 9.

Zolang u werkt voor Huisman & Van der Assem B.V. zal ABC Pensioenen de bedragen van het partnerpensioen jaarlijks opnieuw berekenen. Dit komt omdat de bedragen afhankelijk zijn van uw inkomen. U ontvangt van ons jaarlijks een Pensioenoverzicht. Hier vindt u de actuele bedragen.

2. Als u vóór uw pensioen overlijdt en u werkt niet meer bij Huisman & Van der Assem B.V.

Wat moet u zelf doen?

Als u stopt met werken bij Huisman & Van der Assem B.V. moet u kiezen of u partnerpensioen wilt verzekeren. De verzekeringspremie om het partnerpensioen dan te verzekeren zal uit de waarde van de beleggingen worden betaald

Wat is er voor u geregeld?

Als u stopt met werken bij Huisman & Van der Assem B.V., ontvangt u alle informatie.

3. Als u na uw pensioen overlijdt

Wat moet u zelf doen?

Als u toen u met pensioen ging ook pensioen voor uw partner heeft gekocht, en uw partner leeft nog als u overlijdt, dan krijgt uw partner nog steeds een pensioenuitkering. Ook dit noemen we een partnerpensioen. Het pensioen voor uw partner is meestal 70% van uw eigen pensioen. Maar u kunt zelf ook voor een ander bedrag kiezen. Uw partner krijgt dit partnerpensioen zolang hij of zij leeft.

Soms ontvangt uw partner of kind geen uitkering, omdat er niet aan andere voorwaarden is voldaan. In uw pensioenreglement leest u hier meer over.

Wat is er voor u geregeld?

Als u na uw pensioen overlijdt, stopt uw pensioen.

4. Uw kinderen ontvangen wezenpensioen bij uw overlijden.

Blijft u bij deze werkgever werken? Dan krijgen uw kinderen een maandelijkse uitkering als u overlijdt. Dat heet wezenpensioen.

Wezenpensioen

Wat moet u zelf doen?

Voor het wezenpensioen hoeft u zelf niets te regelen.

Wat is er voor u geregeld?

Overlijdt u voordat u met pensioen bent? Dan ontvangen uw kinderen een maandelijkse uitkering van ABC Pensioenen. De uitkering voor uw kinderen noemen we wezenpensioen. Het wezenpensioen voor uw kinderen is bruto € 2.352,48 per jaar (bedrag 2014). Uw kinderen krijgen dit pensioen zolang ze jonger zijn dan 21 jaar. Zolang zij studeren of arbeidsongeschikt zijn, is 27 jaar de eindleeftijd.

Berekening van wezenpensioen

De uitkering voor uw kinderen is 20% van het partnerpensioen per kind. Zijn beide ouders van uw kind overleden? Dan is het bedrag twee keer zo hoog.

Zolang u werkt voor Huisman & Van der Assem B.V. zal ABC Pensioenen de bedragen van het wezenpensioen jaarlijks opnieuw berekenen. Dit komt omdat de bedragen afhankelijk zijn van uw inkomen. U ontvangt van ons jaarlijks een Pensioenoverzicht. Hier vindt u de actuele bedragen.

5. Uw pensioenopbouw gaat door bij gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid.

Wordt u gedeeltelijk arbeidsongeschikt? Dan blijft uw pensioenopbouw toch doorgaan. U betaalt dan zelf geen premie meer over het deel dat u arbeidsongeschikt bent.

Arbeidsongeschiktheid

Wat moet u zelf doen?

• Voor het deel dat u wel arbeidsgeschikt bent en nog in dienst bent bij uw werkgever, blijft uw werkgever premie betalen. U blijft voor dat deel gewoon (automatisch) meebetalen.

Wat is er voor u geregeld?

- Voor het deel dat u arbeidsongeschikt raakt tijdens uw dienstverband, betaalt ABC Pensioenen de pensioenpremie en verzekeringspremie.
- Bij volledige arbeidsongeschiktheid of als u uit dienst gaat stopt uw werkgever met premie betalen.
- Soms nemen wij het betalen van de premie niet over. Dat komt omdat er uitzonderingen zijn. In uw pensioenreglement leest u hier meer over.
- Als u (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt raakt, krijgt u uit deze pensioenregeling geen uitkering.

6. Uw premie wordt belegd volgens het standaard beleggingsprofiel.

Lees meer over de beleggingsprofielen op pagina 2.

7. Uw premies en uitkeringen worden automatisch herberekend bij meer of minder werken.

Gaat u meer of minder werken? Dan berekenen wij opnieuw hoeveel pensioenpremie Huisman & Van der Assem B.V. ons moet betalen. Hoe meer u werkt, hoe meer premie Huisman & Van der Assem B.V. betaalt. Ook uw werkgever bepaalt dan opnieuw welk bedrag hij van uw brutoloon af moet halen voor uw pensioen. Als u meer gaat werken, betaalt u zelf ook meer mee.

8. Als u stopt met werken bij Huisman & Van der Assem B.V. voordat u met pensioen gaat:

- Stopt Huisman & Van der Assem B.V. met betalen van pensioenpremie en verzekeringspremie.
- Stopt u met betalen van de verzekeringspremie uit de waarde van uw beleggingen.
- Vervalt de dekking zodra de premiebetaling stopt. Dus:
  - o stopt de verzekering van partnerpensioen. Lees meer over het partnerpensioen op pagina 8.
  - o stopt de extra verzekering van nabestaandenoverbruggingspensioen;
  - o stopt de verzekering van wezenpensioen. Lees meer over het wezenpensioen op pagina 9.
  - o stopt de verzekering van vrijstelling van premiebetaling bij arbeidsongeschiktheid. Lees meer over arbeidsongeschiktheid op pagina 9.
- Stopt uw eigen bijdrage.
- Blijven uw beleggingen bestaan. De waarde van deze beleggingen kan hoger of lager worden.

9. U betaalt fondskosten aan ABC Pensioenen.

Welke kosten maakt ABC Pensioenen?

We maken de volgende kosten om de pensioenregeling uit te voeren:

- Kosten voor de administratie.
- Kosten om de premies te beleggen.

Wat moet u zelf doen?

U betaalt automatisch fondskosten en hoeft daarvoor zelf niets te doen.

Wat is er voor u geregeld?

Beleggen kost geld. Want iemand moet bij de beleggingsfondsen het beleggen in de gaten houden. En op het juiste moment beleggingen kopen of verkopen. Daarom betaalt u automatisch fondskosten. Hoe deze kosten in rekening worden gebracht, leest u in uw pensioenreglement. De fondskosten kunnen elk jaar veranderen. Hieronder ziet u welk percentage u op dit moment voor de fondsen betaalt.

De fondsen voor HorizonBeleggen:

Fonds	Totale fondskosten
ABC Vastgoedfonds	1,04%
ABC Wereld Aandelenfonds	0,54%
ABC Creditsfonds	0,54%
ABC Obligatiefonds	0,54%

Uw deelname aan de pensioenregeling begint op 1 februari 2014.

Contact

Wilt u contact met ons of wilt u meer informatie over uw pensioen? Dan kan dat altijd. U kunt met uw vragen terecht bij ABC Pensioenen. Lees hieronder wat voor uw vraag de beste manier is.

Ga naar mijnpensioen.abcpensioenen.nl

Wilt u weten hoeveel uw beleggingen op dit moment waard zijn? Ga dan naar uw persoonlijke overzicht op mijnpensioen.abcpensioenen.nl. Log in met uw Burger Service Nummer. Het wachtwoord krijgt u in een aparte envelop van ons.

U vindt in uw persoonlijke overzicht bijvoorbeeld de volgende informatie.

- De waarde van uw beleggingen op dat moment.
- De pensioenen die voor uw partner en kinderen verzekerd zijn.
- Hoeveel pensioenpremie uw werkgever tot dan toe heeft betaald.
- Voorbeeldberekeningen van hoeveel pensioen u krijgt met een bepaalde beleggingsopbrengst.
- Al uw persoonlijke documenten. Zoals waardeoverzichten, het pensioenreglement en al onze brieven aan u.

Daarnaast kunt u daar de gevolgen van uw keuzes berekenen met een rekenhulp. U kunt bijvoorbeeld berekenen wat er gebeurt als u een jaar eerder met pensioen wilt.

Heeft u geen internet, of kunt u niet met internet overweg? Dan mag u ons altijd bellen. Ons telefoonnummer staat hieronder.

Bel ons

Het telefoonnummer van onze Werknemersdesk is 020 - 347 8894. U kunt dit nummer bellen met vragen of klachten. Onze collega zal u vragen om de volgende gegevens.

- uw contractnummer 250
- uw deelnamenummer 350

Met deze gegevens kunnen wij u snel helpen.

Klachten

Lukt het niet om uw klacht op te lossen? Schrijf dan een brief naar onze klachtencommissie. Zet in de brief uw contractnummer en uw deelnamenummer. De klachtencommissie probeert dan uw klacht alsnog op te lossen. Het adres is:

ABC Pensioenen
Klachtencommissie
Postbus 6000
1280 KA UTRECHT

E-mail: klachtencommissie@abcpensioenen.nl

Bijlage 2 – Demografische gegevens

IN TE VULLEN DOOR PROEFLEIDER

Nummer deelnemer .....

Proefleider .....

Versie.....

Testvolgorde .....

Relatie .....

IN TE VULLEN DOOR DEELNEMER

Geslacht   0 man   0 vrouw

Leeftijd ..... jaar

Hoogst voltooide opleiding

0 Basisschool

0 LBO, huishoudschool e.d.

0 VMBO Gemengde/
Kaderberoepsgerichte/
Basisberoepsgerichte leerweg

0 VMBO-T of MAVO

0 MBO niveau 2

0 MBO niveau 3

0 MBO niveau 4

0 MULO

0 HAVO

0 VWO

0 HBO

0 Universiteit

0 Anders, namelijk: .....

Aan het werk vanaf ..... (jaartal)

Type dienstverband op dit moment

- 0 In loondienst, fulltime
- 0 In loondienst, parttime
- 0 Zelfstandige
- 0 Werkzoekend
- 0 Geen dienstverband, niet werkzoekend
- 0 Anders, namelijk .....

Uw inkomenschaal op dit moment (nettobedragen)

- 0 Tussen €0,- en €25.000,- per jaar
- 0 Tussen €25.000,- en €40.000,- per jaar
- 0 Tussen €40.000,- en €60.000,- per jaar

- Tussen €60.000,- en €80.000,- per jaar
- Meer dan €80.000,- per jaar

De branche waaronder uw werkgever valt

- Advies, (commercieel) onderzoek en communicatie
- Agrosector
- Bouw en onderhoud
- Detailhandel, groothandel en ambachten
- Facilitaire dienstverlening en ICT
- Financiële dienstverlening
- Horeca, recreatie en catering
- Industrie
- Juridische, administratieve en fiscale dienstverlening
- Kunst, cultuur en media
- Onderwijs en kinderopvang
- Onroerend goed
- Overheid
- Vervoer en transport
- Wetenschap
- Zorg
- Anders, namelijk: .....

In hoeverre heeft u zich verdiept in de brief die u kreeg toen u pensioen ging opbouwen? Kruis het antwoord aan dat het meest overeenkomt met uw eigen situatie.

- Ik heb nog nooit zo'n brief ontvangen.
- Ik heb de brief weggegooid.
- Ik heb er niet naar gekeken en de brief direct bij mijn administratie gestopt.
- Ik heb er globaal naar gekeken en de brief bij mijn administratie gestopt.
- Ik heb er grondig naar gekeken en de brief bij mijn administratie gestopt.
- Ik heb er grondig naar gekeken en de brief bij mijn administratie gestopt. Ik weet nu wanneer ik actie moet ondernemen.

Hoe zou u uw eigen begrip van economie beoordelen op een schaal van 1 (zeer laag) tot 7 (zeer hoog)?

1   2   3   4   5   6   7

In hoeverre heeft u nagedacht over uw pensioen?

- Veel
- Een beetje
- Weinig
- (Vrijwel) niet

Bijlage 3 – Financiële geletterdheidtest

Nummer deelnemer.....

Geachte deelnemer,

Op de volgende pagina's vindt u een vragenlijst met 14 vragen. Bij elke vraag mag u één juist antwoord omcirkelen. Als u het antwoord op een vraag niet weet, gokt u dan alstublieft niet, maar omcirkel dan 'ik weet het niet'.

Hartelijk dank!

A De waarde van geld

1. De waarde van de euro wordt bepaald door:

- a. De regering
- b. De Nederlandsche Bank (DNB)
- c. Wat de internationale markt bereid is ervoor te betalen
- d. De voorwaarden van internationale handelsovereenkomsten
- e. Ik weet het niet

B Sparen en beleggen

2. Stel dat u €100,- op een spaarrekening heeft staan. De rente is 20% per jaar en u neemt nooit geld of rente op. Hoeveel heeft u na 5 jaar in totaal op uw rekening staan?

- a. Meer dan €200,-
- b. Precies €200,-
- c. Minder dan €200,-
- d. Ik weet het niet

3. Wat is een obligatie?

- a. Een bewijs van eigenaarschap van een (klein) deel van een onderneming
- b. Een lening aan de overheid of een onderneming in ruil voor een rentevergoeding
- c. Een risicovolle spaarrekening met een relatief hoge rente
- d. Een beleggingsfonds dat de inleg van meerdere beleggers samenvoegt en dit verdeelt over verschillende beleggingen
- e. Ik weet het niet

4. Als een investeerder zijn geld spreidt over verschillende aandelen en obligaties, wat gebeurt er dan met het risico om geld te verliezen?

- a. Het risico stijgt
- b. Het risico daalt
- c. Het risico blijft gelijk
- d. Ik weet het niet

5. Als u wordt aangeboden om een investering te doen met een verwacht rendement van 15%, terwijl het verwachte rendement van gelijksoortige investeringen 10% is, dan is het risico van de investering waarschijnlijk:

- a. Lager dan dat van gelijksoortige investeringen
- b. Hetzelfde als dat van gelijksoortige investeringen
- c. Hoger dan dat van gelijksoortige investeringen
- d. Ik weet het niet

6. Uitgaande van een lange periode (bijvoorbeeld 20 jaar), wat geeft normaalgesproken het hoogste rendement?

- a. Spaarrekeningen

- b. Obligaties
- c. Aandelen
- d. Ik weet het niet

C Rente en inflatie

7. Stel dat het rentepercentage op uw spaarrekening 1% per jaar is, en de inflatie 2% per jaar. Hoeveel kunt u na 1 jaar kopen van het geld dat op deze rekening staat?

- a. Meer dan vandaag
- b. Precies hetzelfde
- c. Minder dan vandaag
- d. Ik weet het niet

8. Stel dat uw inkomen in het jaar 2030 25% hoger is ten opzichte van nu, en dat de prijzen van alle goederen met een kwart zijn gestegen. Hoeveel kunt u in 2030 van uw inkomen kopen?

- a. Meer dan nu
- b. Hetzelfde als nu
- c. Minder dan nu
- d. Ik weet het niet

9. Inflatie kan verschillende problemen veroorzaken. Welke groep zou de grootste problemen hebben gedurende periodes met hoge inflatie?

- a. Oudere, werkende stellen die sparen voor hun pensioen
- b. Oudere mensen die leven van een vast pensioeninkomen
- c. Jonge, werkende stellen zonder kinderen
- d. Jonge, werkende stellen met kinderen
- e. Ik weet het niet

10. Wie zijn het meest geholpen door inflatie?

- a. Banken die geld hebben uitgeleend tegen een vast rentepercentage
- b. Mensen die geld hebben geleend tegen een vast rentepercentage
- c. Mensen die leven van een vast inkomen
- d. Ik weet het niet

11. Als de rentetarieven dalen die door banken worden geheven, zullen bedrijven waarschijnlijk:

- a. Geen nieuwe werknemers meer aannemen
- b. De prijzen verhogen van de goederen die ze produceren
- c. Meer investeringen doen
- d. Ik weet het niet

D Salaris en inkomstenbelasting

12. Op het salaris dat u verdient wordt iedere maand loonheffing ingehouden. Waaruit bestaat loonheffing?

- a. Loonbelasting
- b. Loonbelasting en pensioenpremie
- c. Loonbelasting en premie voor volksverzekeringen
- d. Loonbelasting, premie voor volksverzekeringen en pensioenpremie
- e. Ik weet het niet

13. Maria verdiende tijdens haar studie jaarlijks €15.000 euro met een bijbaan. Nadat ze afstudeerde, vond ze een baan waarin ze €50.000 euro per jaar ging verdienen. Hoe hoog zal het totale bedrag zijn dat Maria nu aan inkomstenbelasting moet betalen?

- a. Meer dan 10x zo hoog als toen ze studeerde
- b. 10 x zo hoog als toen ze studeerde
- c. Minder dan 10x zo hoog als toen ze studeerde
- d. Net zo hoog als toen ze studeerde
- e. Ik weet het niet

E Verzekeringen

14. Wat is een levensverzekering?

- a. Een eenmalige uitkering aan je nabestaanden als je overlijdt vóór de einddatum van de verzekering
- b. Een eenmalige uitkering aan je nabestaanden als je overlijdt, zodat zij de begrafenis of crematie kunnen betalen
- c. Een periodieke uitkering aan een bepaalde begunstigde
- d. Een een- of meermalige uitkering aan een begunstigde vanaf het moment dat zich een vooraf bepaalde gebeurtenis voordoet
- e. Ik weet het niet

Bijlage 4 – Woordenschattest

Nummer deelnemer.....

Geachte deelnemer,

Op de volgende pagina's vindt u een vragenlijst met 25 vragen. Bij elke vraag mag u één juist antwoord omcirkelen. Mocht u het antwoord op een vraag niet weten, gokt u dan alstublieft niet, maar omcirkel antwoord e.

Hartelijk dank!

Wat is de betekenis van de dikgedrukte woorden?

25. Er kwam een **abrupt** einde aan ons gesprek.

- a. verrassend
- b. plotseling
- c. vervelend
- d. positief
- e. ik weet het niet

2. Zij was gisteren erg **recalcitrant**.

- a. opgewekt
- b. geërgerd
- c. opstandig
- d. meegaand
- e. ik weet het niet

3. De gasten namen een **aperitief**.

- a. drankje voor het eten
- b. nagerecht
- c. rookpauze
- d. voor de tweede keer opscheppen
- e. ik weet het niet

4. Zij staat bekend als **filantroop**.

- a. iemand die heel rijk is
- b. iemand die haar mening door de wisselende omstandigheden laat bepalen
- c. iemand die slachtoffer is van oplichting
- d. iemand die veel aan armen geeft
- e. ik weet het niet

5. Zijn bijdrage aan het werk is **marginaal**.

- a. groot
- b. klein
- c. positief
- d. negatief
- e. ik weet het niet

6. Die politicus heeft een **markant** gezicht.

- a. lelijk
- b. knap
- c. opvallend
- d. onopvallend
- e. ik weet het niet

7. Wat is nu de **moraal** van dat verhaal?

- a. wat we ervan kunnen leren
- b. hoe het afloopt
- c. hoe het gewaardeerd wordt
- d. hoe lang het is
- e. ik weet het niet

8. Die jongen heeft een **macaber** verhaal geschreven.

- a. griezelig
- b. onbegrijpelijk
- c. slecht
- d. sprookjesachtig
- e. ik weet het niet

9. Wat is de **status quo** in dit internationale conflict?

- a. de toestand op dit moment
- b. het belangrijkste moment
- c. de voorgeschiedenis
- d. de vooruitzichten voor de toekomst
- e. ik weet het niet

10. Zij is de **spil** van de familie.

- a. Zij is het buitenbeentje
- b. Zij is het ieders lievelingetje
- c. Zij speelt een centrale rol
- d. Zij is het meest succesvol
- e. Ik weet het niet

11. Hij is een **demagoog**.

- a. iemand die veel doet voor de gewone man
- b. iemand die het volk laat mee beslissen
- c. iemand die het volk vertegenwoordigt in de Tweede Kamer
- d. iemand die het volk misleidt
- e. ik weet het niet

12. Zij heeft geen **scrupules**.

- a. tegenslagen
- b. gewetensbezwaren
- c. stress
- d. verantwoordelijkheden
- e. ik weet het niet

13. Dit gebouw is een **labyrint**.

- a. belangrijk historisch monument
- b. doolhof waarin je makkelijk verdwaalt
- c. betonnen, vierkante kolos
- d. luxe uitgevoerd paleis
- e. ik weet het niet

14. Zijn uitspraken waren **ondubbelzinnig**.

- a. duidelijk
- b. onduidelijk
- c. vriendelijk
- d. onvriendelijk
- e. ik weet het niet

15. Het is **billijk** dat hij dit terugbetaalt.

- a. waarschijnlijk
- b. noodzakelijk
- c. redelijk
- d. onterecht
- e. ik weet het niet

16. Deze maatregel is pijnlijk voor **forensen**.

- a. mensen die werkzaam zijn in de forensische sector
- b. mensen die heen en weer reizen tussen woon- en werkgemeente
- c. mensen die een hoog inkomen hebben
- d. mensen die net een huis hebben gekocht
- e. ik weet het niet

17. Toen hij dat zei, ontstond er **tumult**.

- a. gelach
- b. gehuil
- c. rumoer
- d. blijdschap
- e. ik weet het niet

18. Hij is een **erudiete** man.

- a. aantrekkelijk
- b. belezen
- c. onverstandig
- d. dik
- e. ik weet het niet

19. Er ontstaat **fRICTIE** tussen Jan en Maria.

- a. begrip

- b. onenigheid
- c. verliefdheid
- d. concurrentie
- e. ik weet het niet

20. De **segregatie** in de Amsterdamse wijk de Bijlmer is toegenomen.

- a. misdaad
- b. overlast van vandalen
- c. samenwerking tussen groepen
- d. gescheiden leven van groepen
- e. ik weet het niet

21. Het ontwerp ziet er in de **maquette** prachtig uit.

- a. proefexemplaar
- b. schaalmodel
- c. plattegrond
- d. tekeningen
- e. ik weet het niet

22. Zijn komst in dit bedrijf heeft **consequenties**.

- a. oorzaken
- b. voordelen
- c. nadelen
- d. gevolgen
- e. ik weet het niet

23. Zij is **megalomaan**.

- a. heeft grootheidswaan
- b. is onzeker
- c. is somber
- d. is hyperactief
- e. ik weet het niet

24. Maria antwoordde **gedecideerd**.

- a. vastberaden
- b. traag
- c. onverstaanbaar
- d. positief
- e. ik weet het niet

25. Hij **distantieert** zich van de problemen.

- a. neemt afstand van
- b. is niet geïnteresseerd in

- c. gaat gemakzuchtig om met
- d. bedenkt een oplossing voor
- e. ik weet het niet

Bijlage 5 – Pensioenkennistest

Nummer deelnemer.....

Geachte deelnemer,

Op de volgende pagina's vindt u een vragenlijst met 20 vragen. Bij elke vraag mag u één juist antwoord omcirkelen. Als u het antwoord op een vraag niet weet, gokt u dan alstublieft niet, maar omcirkel dan antwoord d.

Hartelijk dank!

A Wat is pensioen en wat is een pensioenregeling?

1. Op welke drie manieren kunt u een inkomen voor de oude dag opbouwen?

- a. AOW, pensioen voor zelfstandige ondernemers, eigen vermogen
- b. AOW, aanvullend pensioen vanuit de werkgever, eigen vermogen
- c. Pensioen vanuit de werkgever, pensioen voor zelfstandige ondernemers, pensioen van een buitenlands pensioenfonds
- d. Ik weet het niet

2. Anneke heeft in de pensioenregeling van het bedrijf waar ze werkt een zogenoemde uitkeringsovereenkomst. Hiernaast bestaat ook een zogenoemde premieovereenkomst. Wat is het verschil tussen deze twee?

- a. Bij een premieovereenkomst wordt het aanvullende pensioen opgebouwd, bij een uitkeringsovereenkomst wordt een aanvullende uitkering bij werkloosheid opgebouwd
- b. Bij een premieovereenkomst hangt de hoogte van het pensioen af van de ingelegde premie, bij een uitkeringsovereenkomst hangt de hoogte van het pensioen af van het gemiddelde uitgekeerde salaris
- c. Bij een uitkeringsovereenkomst staat de pensioenuitkering waarnaar wordt gestreefd vast, bij een premieovereenkomst staat de hoogte van de in te leggen premie vast
- d. Ik weet het niet

3. Theo bouwt bij het bedrijf waar hij werkt pensioen op volgens het middelloonsysteem. Wat houdt dat in?

- a. Het pensioen wordt gebaseerd op het gemiddelde loon dat hij in zijn loopbaan heeft verdiend
- b. Het pensioen wordt gebaseerd op het loon dat hij in het midden van zijn loopbaan heeft verdiend
- c. Het pensioen wordt gebaseerd op het loon dat de gemiddelde werknemer in dezelfde functie verdient
- d. Ik weet het niet

4. Waarom beleggen pensioenfondsen geld in aandelen?

- a. Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen om een zo hoog mogelijk rendement te behalen, zodat zij pensioenuitkeringen kunnen laten meestijgen met de inflatie
- b. Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen om hun medewerkers en overige onkosten van te kunnen betalen, omdat de premie die een werknemer inlegt alleen voldoende is om zijn eigen pensioen van te bekostigen
- c. Pensioenfondsen beleggen geld in aandelen om hun vermogen te verspreiden, zodat ze minder risico lopen om al hun geld ineens te verliezen
- d. Ik weet het niet

5. Welke factoren zijn van invloed op de hoogte van uw pensioen?

- a. Het salaris dat u per uur verdient, of u wel/niet AOW ontvangt, het aantal jaren dat u tot aan uw pensioen gewerkt heeft
- b. Het aantal uren dat u per week werkt, of u wel/niet AOW ontvangt, het aantal jaren dat u tot aan uw pensioen gewerkt heeft
- c. Het aantal uren dat u per week werkt, het salaris dat u per uur verdient, het aantal jaren dat u tot aan uw pensioen gewerkt heeft
- d. Ik weet het niet

6. Wie zijn deelnemers aan een pensioenregeling?

- a. Werknemers bij werkgevers die deelnemen aan een pensioenregeling
- b. Ex-werknemers die inmiddels pensioen krijgen
- c. Eventuele partners en kinderen waarvoor werknemers pensioen opbouwen
- d. Ik weet het niet

B Wie heeft recht op AOW en pensioen?

7. Michel bereikt de wettelijke AOW-leeftijd. Hij heeft de Franse nationaliteit, maar woont al ongeveer 25 jaar in Nederland. Hoe zit het met de AOW die Michel van de Nederlandse overheid ontvangt?

- a. Michel krijgt geen AOW
- b. Michel krijgt alleen AOW voor de jaren die hij in Nederland heeft gewerkt
- c. Michel krijgt alleen AOW voor de jaren die hij in Nederland heeft gewoond
- d. Ik weet het niet

8. Hanna wint op haar 64e de jackpot in de Staatsloterij, waardoor ze ineens multimiljonair is. Heeft zij nog steeds recht op AOW wanneer zij de wettelijke AOW-leeftijd bereikt?

- a. Nee, haar eigen vermogen is te hoog geworden om nog AOW te ontvangen
- b. Ja, de AOW is een volksverzekering: iedereen die in Nederland woont of werkt bouwt AOW op
- c. Ja, de AOW betreft een vast percentage van het eigen vermogen: Hanna krijgt nu zelfs meer AOW
- d. Ik weet het niet

C De hoogte van pensioen en AOW

9. Als u bijverdient tijdens uw pensioen, worden de inkomsten dan afgetrokken van het pensioen?

- a. Ja, want deze inkomsten worden verrekend met de AOW die u ontvangt
- b. Misschien, want is afhankelijk van hoeveel geld u bijverdient en op welke manier u dit geld verdient
- c. Nee, want het pensioen heeft u al tijdens uw loopbaan opgebouwd en staat daarom vast
- d. Ik weet het niet

10. Krijgt iemand met een hoog pensioen minder AOW?

- a. Nee, de hoogte van de AOW is niet gerelateerd aan de hoogte van het pensioen

- b. Nee, de AOW betreft een vast percentage van het pensioen: iemand met een hoog pensioen krijgt meer AOW dan iemand met een laag pensioen
- c. Ja, wie een pensioen heeft van boven de 100.000 euro per jaar wordt met ingang van 2014 gekort op de AOW
- d. Ik weet het niet

D Levensmomenten die pensioen raken

11. Welke veranderingen in uw leven zijn van invloed op uw toekomstige pensioen?

- a. Uw partner stopt met werken, u krijgt kinderen, u maakt promotie
- b. Uw partner stopt met werken, u maakt promotie, u gaat minder werken
- c. U krijgt kinderen, u maakt promotie, u gaat minder werken
- d. Ik weet het niet

12. Wat is waardeoverdracht?

- a. Het overdragen van uw pensioenrechten aan uw nabestaanden
- b. Het meenemen van pensioenrechten bij wisseling van werkgever
- c. Het omzetten van het partnerpensioen dat u heeft opgebouwd voor uw partner in een pensioensverhoging
- d. Ik weet het niet

13. Wanneer ontstaat een AOW-gat?

- a. Als het inkomen van een partner jonger dan 65 jaar afgetrokken wordt van de AOW
- b. Als de partnertoeslag voor AOW'ers met een partner jonger dan 65 komt te vervallen
- c. Als de prepensioenregeling eindigt op 65 jaar, terwijl de AOW dan nog niet ingaat
- d. Ik weet het niet

E Partnerpensioen

14. Voor wie is er, behalve uw partner, nog meer pensioen geregeld als u komt te overlijden?

- a. Uw (studerende of invalide) kinderen jonger dan 27 of 30 jaar
- b. Dit is afhankelijk van de afspraken die u heeft gemaakt met uw werkgever
- c. Wanneer u komt te overlijden is alleen het pensioen van u en uw partner geregeld
- d. Ik weet het niet

15. Connie is gescheiden. Heeft zij recht op een partnerpensioen als haar ex-partner overlijdt?

- a. Nee, partnerpensioen geldt alleen voor de echtgenoot op het moment van overlijden
- b. Alleen wanneer zij niet opnieuw getrouwd is, want dan ontvangt zij al partnerpensioen van haar nieuwe partner
- c. Ja, behalve als het partnerpensioen op risicobasis was verzekerd
- d. Ik weet het niet

16. Theo is vijf jaar geleden gescheiden. Heeft hij recht op een deel van het pensioen van zijn ex-partner?

- a. Nee, partnerpensioen geldt alleen voor de huidige partner
- b. Alleen als dat bij de scheiding bepaald is
- c. Als hij niets anders heeft afgesproken, heeft hij recht op de helft van het ouderdomspensioen dat zijn ex tijdens hun huwelijk heeft opgebouwd
- d. Ik weet het niet

F Keuzemogelijkheden bij pensionering

17. Stel, u bent getrouwd en u wilt het pensioen dat u heeft opgebouwd voor uw partner inruilen voor eigen pensioen. Kan dat?

- a. Ja, dat mag, als uw partner daarvoor toestemming geeft
- b. Nee, dat mag niet, tenzij dat uitdrukkelijk in de pensioenovereenkomst geregeld is
- c. Nee, dat mag niet, u mag nooit partnerpensioen inruilen tegen eigen pensioen
- d. Ik weet het niet

18. Kunt u ervoor kiezen om uw pensioen te laten variëren in hoogte?

- a. Nee, de hoogte van het pensioen staat vast
- b. Ja, u kunt na uw pensionering uw gehele opgebouwde pensioen in één keer opnemen, of u kunt kiezen voor een maandelijks uitkering
- c. Ja, u kunt in uw eerste pensioenjaren voor een lagere uitkering kiezen om deze daarna te laten stijgen, of andersom
- d. Ik weet het niet

G Pensioen en crisis

19. Welke maatregelen kunnen pensioenfondsen nemen als ze niet meer kunnen uitkeren?

- a. Premies verhogen, pensioenuitkeringen niet meer indexeren, korten op pensioenuitkeringen
- b. Premies verhogen, een extra bijdrage vragen van werkgevers, korten op pensioenuitkeringen
- c. Pensioenuitkeringen niet meer indexeren, een extra bijdrage vragen van werkgevers, korten op pensioenuitkeringen
- d. Ik weet het niet

20. Kan mijn pensioenfonds net als een bank in problemen komen omdat mensen hun geld weghalen?

- a. Ja, mensen hebben altijd toegang tot hun ingelegde geld
- b. Ja, als een pensioenfonds ondergebracht is bij een bank
- c. Nee, bij een pensioenfonds kunt u uw geld helemaal niet weghalen
- d. Ik weet het niet

Bijlage 6 – Cloze-test Pensioen

Nummer deelnemer.....

Geachte deelnemer,

Op de achterkant vindt u een tekst over pensioenen. In deze tekst is een aantal woorden weggelaten.

Probeer bij elk 'gat' in de tekst te bedenken welk woord is weggelaten en vul dat in op de stippellijn.

Hartelijk dank!

Pensioen

Om de pensioenen betaalbaar te houden wil het kabinet het pensioenstelsel grondig veranderen. Zo gaat de leeftijd voor de .....stapsgewijs omhoog naar 67 jaar in 2021 en worden de regels voor verzekeraars en ..... strenger.

Ouderdomspensioen verschaft een .....voor de tijd dat men niet meer werkt op latere leeftijd. Verder is er een mogelijkheid voor pensioen voor als men bijvoorbeeld door ziekte .....is geworden. Tot slot is er een pensioen mogelijk als uitkering voor de partner bij ..... Dat zijn de pensioenvormen die deel uitmaken van een doorsnee .....

In Nederland onderscheiden we voor het pensioen drie ..... Als u met .....gaat, krijgt u een basisinkomen van de ..... , dat noemen we de AOW. Daarnaast bouwt u meestal een aanvullend pensioen op bij uw ..... U kunt ook zelf een particuliere .....afsluiten. Meestal draagt u bij aan uw pensioen tussen uw 21e en uw 65e. Uw ..... en u dragen allebei pensioenpremie af. Hoeveel pensioenpremie ingelegd wordt, hangt af van uw persoonlijke leefsituatie en van uw ..... Bij de ..... van die premie blijft een deel van uw salaris buiten beschouwing. Premie heffen over dat deel is niet nodig, omdat u al ..... ontvangt. Pensioenfondsen .....de premies om later aanvullend pensioen uit te kunnen betalen.

Tot slot is het mogelijk om vrijwillig extra pensioen te ..... Dit kan door middel van inkomsten uit eigen vermogen, levensverzekeringen, koopsommen en ..... Dat is vooral van belang wanneer u een .....heeft, omdat u bijvoorbeeld eerder wil stoppen met werken. U kunt uw pensioen bij uw pensioenfonds of pensioenverzekeraar niet ..... , maar voor kleine bedragen (tot € 451,22)geldt een uitzondering.

Door de economische crisis is een deel van de ..... in financiële moeilijkheden gekomen. De overheid eist van de fondsen dat zij voldoende ..... hebben, zodat zij ook in de toekomst aan hun verplichtingen kunnen blijven voldoen. Als fondsen daar niet in slagen, verhogen zij soms de ..... Maar een fonds kan ook besluiten om geen rekening te houden met de jaarlijkse ..... , en dus niet te indexeren. Soms moeten zij de ..... zelfs verlagen.

Bijlage 7– Cloze-test Donor

Nummer deelnemer.....

Geachte deelnemer,

Op de achterkant vindt u een tekst over donorregistratie. In deze tekst is een aantal woorden weggelaten. Probeer bij elk 'gat' in de tekst te bedenken welk woord is weggelaten en vul dat in op de stippellijn.

Hartelijk dank!

Donorregistratie

In het Donorregister kunt u laten vastleggen of u uw organen na uw overlijden wel of niet beschikbaar stelt voor transplantatie. .... kunt er ook voor kiezen uw nabestaanden of één ..... persoon te laten beslissen na uw ..... U kunt uw beslissing ..... vastleggen door het invullen en versturen van het ..... Dit kan online of per post.

Het laten registreren van uw keuze in het Donorregister geeft ..... en zekerheid voor iedereen die bij orgaan en ..... betrokken is, zoals potentiële donoren, uw naasten, maar ook artsen en verpleegkundigen. .... in het Donorregister is niet verplicht. .... uw keuze niet ..... staat, betekent dit dat uw ..... na uw overlijden moeten beslissen of u ..... bent of niet.

Niet iedereen kan zich inschrijven in het Donorregister: u moet ..... twaalf jaar zijn; u moet ingeschreven staan bij een Nederlandse gemeente. Op dit moment staan ruim vijf miljoen ..... in het Donorregister vastgelegd. De meeste geregistreerden geven toestemming voor ....., al dan niet met uitsluitingen. Als u uw keuze heeft laten vastleggen, kunt u deze ..... wijzigen. Daarvoor moet u een ..... donorformulier invullen.

Minderjarigen kunnen vanaf ..... twaalfde hun wens in het Donorregister laten ..... . Ouders of voogden hoeven hiervoor ..... toestemming te verlenen. Als ..... instemmen met donatie en voor hun zestiende overlijden, kunnen ouders of voogden ..... weigeren. Ouders of ..... kunnen géén toestemming verlenen voor donatie als de minderjarige ..... heeft laten vastleggen juist geen donor te willen zijn. Vanaf zestien jaar heeft iemand volledige beslissingsbevoegdheid en ..... de eigen wilsverklaring.

Bijlage 8 – Vragen & antwoorden begripstest

Vraag 1

Marije werkt bij Huisman & Van den Assem B.V. en gaat pensioen opbouwen bij ABC Pensioenen. Wie dragen bij aan haar premie?

Huisman & Van den Assem B.V. betaalt pensioenpremie aan ABC. Een deel daarvan wordt betaald door Marije. Huisman & Van den Assem B.V. houdt daarvoor een deel van Marijes bruto loon in.

Vraag 2

Stel, Marije krijgt een ongeluk en raakt voor 50% arbeidsongeschikt. Ze gaat halve dagen werken.

a. Wordt er nog steeds premie afgedragen voor haar pensioen?

Ja.

b. Zo ja, door wie?

Voor het deel dat Marije arbeidsongeschikt is (de helft), betaalt ABC Pensioenen de pensioenpremie en de verzekeringspremies. Voor het deel dat Marije werkt betalen Huisman & Van den Assem B.V. en Marije de premies.

Vraag 3

Marije wil weten hoe ABC Pensioenen aan de hoogte van haar pensioenpremie komt.

a. Hoe bepaalt ABC Pensioenen de hoogte van de pensioengrondslag?

Pensioengrondslag = het fulltime jaarloon – de franchise 2014 (€13.062,-). Het bedrag dat overblijft wordt eventueel aangepast met het parttimepercentage.

b. Welk bedrag van Marijes salaris houdt de werkgever aan pensioenpremie in?

€526,51

c. Is dat per jaar, per maand of iets anders?

Per jaar

Vraag 4

a. Als de beleggingen van Marijes premies minder waard worden, wie draait daar dan voor op?

Marije loopt het beleggingsrisico.

b. Is het beleggingsresultaat voor Marije zekerder of minder zeker naarmate haar pensioen dichterbij komt?

Zekerder, want ABC neemt minder risico als Marije dichterbij haar pensioen komt.

Vraag 5

a. Mag Marije zelf bepalen hoe haar premies belegd worden?

Ja.

b. Kan Marije van tevoren bepalen hoe hoog haar pensioen wordt?

Nee

c. Gaat Marije belasting afdragen over haar pensioen?

Ja

d. Moet Marije het bedrag van haar beleggingen over laten maken naar een nieuwe pensioenregeling als zij van baan verandert?

Nee

Vraag 6

Stel, Marije overlijdt als zij 61 is. Ze werkt dan nog steeds voor Huisman & Van den Assem B.V.. Haar partner Berend blijft achter met twee dochters, die 17 en 25 jaar oud zijn.

a. Wie krijgen er na de dood van Marije een maandelijks bedrag?

Berend en hun twee dochters, mits de oudste arbeidsongeschikt is of studeert

b. Hoeveel ontvangt Marijes dochter van 17 per jaar?

€ 2.352,48 (per jaar)

c. Tot wanneer ontvangt zij dat?

Totdat ze 21 is, of totdat ze 27 is als ze arbeidsongeschikt is of studeert.

d. Hoeveel krijgt deze dochter als datzelfde jaar ook haar vader overlijdt?

2x € 2.352,48 (per jaar)

Vraag 7

Stel, Marije overlijdt als zij 69 is. Hebben haar partner en kinderen na haar dood recht op geld?

Alleen de partner van Marije, mits ze partnerpensioen voor hem heeft ingekocht toen ze met pensioen ging.

Vraag 8

Huisman & van den Assem b.v. komt in grote financiële moeilijkheden. Marije vindt dat haar werkgever toch door moet gaan met het betalen van haar pensioenpremie.

a. Heeft Marije gelijk?

Nee.

b. Waarom wel of niet?

Als er iets in de situatie van de werkgever erg verandert, mag deze beslissen om minder pensioenpremie te betalen of zelfs helemaal te stoppen.

Vraag 9

Marije twijfelt hoeveel inspraak ze wil hebben in de beleggingen die ABC Pensioenen doet. Leg uit welke opties ze heeft en wat het verschil daartussen is.

De opties zijn Horizonbeleggen, Profielbeleggen en Vrijbeleggen. Het verschil is de hoeveelheid inspraak die pensioendeelnemers hebben in de beleggingen die ABC Pensioenen met hun pensioenpremie doet: geen inspraak bij Horizonbeleggen, volledige inspraak bij Vrijbeleggen.

Vraag 10

Marije verwacht dat zij een lage uitkering zal krijgen als ze gepensioneerd is. Wat kan zij doen?

Ze kan dan contact opnemen met een pensioenadviseur en haar situatie bespreken.

Vraag 11

Stel, Marije en haar partner Berend, die samen een geregistreerd partnerschap hebben, verbreken hun relatie.

a. Heeft Berend dan recht op partnerpensioen nadat Marije met pensioen is gegaan?

Ja

b. Welke eventuele gevolgen heeft de breuk voor het pensioen van Marije?

Marije krijgt mogelijk minder pensioen, afhankelijk van de afspraken die gemaakt zijn over de

verdeling van het pensioen.

Vraag 12

Marije gaat bijna met pensioen. Moet ze zelf bepalen welk deel daarvan voor haar partner is (als zij nog bij elkaar zijn)?

Ja

Bijlage 9 – Observatieformulier begripstest

Observatieformulier bij onderzoek naar online pensioeninformatie bij indiensttreding

Datum test: ..... Nr. proefleider: ..... Tijd gebruikt voor woordenschat: ..... Tijd gebruikt voor clozeP: .....
 Nr. deelnemer: ..... Versie: ..... Tijd gebruikt voor fin. geletterdheid ..... Tijd gebruikt voor clozeD: .....
 Tijd gebruikt voor pensioenkennis: ..... **In minuten/seconden!**

Noteer bij kolom **Steekwoord juist?**:

0. Nee
1. Ja, in eigen woorden
2. Letterlijk opgelezen
3. Nee (zonder tekstgebruik)
4. Ja (zonder tekstgebruik)

Nr	Zoektijd (min/sec)	Waar?	Steekwoorden in antwoord	Steekwoord genoemd?	Steekwoord juist?	Bijzonderheden zoekproces of antwoord
1			<ul style="list-style-type: none"> • Marije/werknemer • Huisman & Van den Assem B.V./werkgever • Ja 			
2a			<ul style="list-style-type: none"> • ABC Pensioenen • Marije 			
2b			<ul style="list-style-type: none"> • Huisman & Van den Assem B.V./werkgever • Fulltime jaarloon • Min/afrekken • €13.062,- en/of AOW franchise 2014 • Parttimepercentage • €526,51 • Per jaar 			
3a			<ul style="list-style-type: none"> • Marije (loopt beleggingsrisico) • Zekerder (want ABC neemt dan minder risico) • Ja • Nee • Ja • Nee • Partner/Berend • Dochter van 17 • Dochter van 25 als studeert /arbeidsongesch. • € 2.352,48 (per jaar) • Tot 21 jaar 			
3b						
3c						
4a						
4b						
5a						
5b						
5c						
5d						
6a						
6b						
6c						

6d			<ul style="list-style-type: none"> Tot 27 jaar bij studeren/ arbeidsongesch. 			
7			<ul style="list-style-type: none"> Het dubbele van € 2.352,48 Alleen voor partner 			
8a			<ul style="list-style-type: none"> Als Marije pensioen voor hem heeft ingekocht 			
8b			<ul style="list-style-type: none"> Nee H&A mag beslissen om geen pensioenpremie meer te betalen Als de situatie van H&A heel erg verandert 			
9			<ul style="list-style-type: none"> Horizonbeleggen Profielbeleggen Vrijbeleggen Verschild: hoeveelheid inspraak in beleggingen Situatie bespreken met pensioenadviseur 			
10			<ul style="list-style-type: none"> Ja 			
11a			<ul style="list-style-type: none"> Marije krijgt mogelijk minder pensioen 			
11b			<ul style="list-style-type: none"> Ja 			
12						